

Mulla on ei aikaa

Olla-verbin käytön kehittyminen oppijan puheessa

Suomen kielen pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopiston kielten laitos

Kesäkuu 2012

Alila, Jaana

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Alila, Jaana Eveliina	
Työn nimi – Title <i>Mulla on ei aikaa Olla</i> -verbin käytön kehittyminen oppijan puheessa	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Kesäkuu 2012	Sivumäärä – Number of pages 63 + liitteet
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimuksessani selvitän, millä tavalla <i>olla</i>-verbin käyttö kehittyy oppijan puheessa ensimmäisen suomen kielen opiskeluvuoden aikana. Lisäksi selvitän, millä tavalla käytön kehittyminen näkyy taajuudessa, tarkkuudessa ja kompleksisuudessa sekä miten <i>olla</i>-verbin käyttö puheessa eroaa sen käytöstä kirjoitetussa kielessä. Olen kerännyt puheaineistoni vuoden ajalta kahdelta suomea toisena kielenä opiskelevalta informantilta. Aineistonkeruukertoja on yhteensä neljä ja jokainen haastattelu on noin 30 minuutin mittainen.</p> <p>Teoreettinen viitekehykseni on konstruktioilähtöinen. Tutkimukseni pohjaa Jyväskylän yliopiston kielten laitoksen The Linguistic Basis of the Common European Framework levels (Cefling) ja Toisen kielen oppimisen polut (Topling) -hankkeisiin, joiden päätavoitteena on tutkia oppijoiden kielen kehitystä kirjallisen aineiston avulla. Tutkimukseni vastaa hankkeiden piirissä heränneeseen tarpeeseen tutkia samantyyppisiä asioita puheaineistosta. Vertailen tutkimustuloksiani Taru Kynsijärven pro gradu -työn tuloksiin, jotka perustuvat Cefling-hankkeen aineistoon.</p> <p><i>Olla</i>-verbillisten lauseiden määrä ei kerro kielitaidon kehittymisestä, vaan vaihtelee satunnaisesti kielitaidon eri tasoilla. Eri tasojen väliset laadulliset erot kertovat kielitaidon kehittymisestä. Ylemmällä kielitaidon tasolla eri rakenteiden käyttö on monipuolisempaa ja kohdekielisempää kuin alemmalla tasolla. Tällaisia eroja on syntaktisten lausetyyppien, liittomuotojen, moniverbisten rakenteiden sekä kysymys-, käsky- ja kieltomuotojen käytössä. Kynsijärven tutkimuksessa <i>olla</i>-verbirakenteet kehittyvät sekä määrällisesti että laadullisesti. Tämän tutkimuksen aineistossa yksittäisten rakenteiden taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus kertovat kielitaidon kehittymisestä. Kirjoitetun aineiston rakenteet ovat hieman monipuolisempia kuin vastaavalla tasolla olevan puheaineiston, mutta pääpiirteittäin kielitaito kehittyy samalla tavalla.</p>	
Asiasanat – Keywords Suomen kieli, suomi toisena kielenä, kielellinen kehitys, verbit, <i>olla</i> -verbi	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

- 1 *OLLA*-VERBIN VIEHÄTYS 1
- 2 *OLLA*-VERBI LAUSEESSA JA KIELIOPISSA 7
 - 2.1 *Olla*-verbi lauseessa ja kieliopissa 7
 - 2.2 Kopulalause 11
 - 2.3 Eksistentiaalilause 11
 - 2.4 Omistuslause 13
 - 2.5 Transitiiivi- ja intransitiivilauseet 14
 - 2.6 Liittomuodot ja muut moniverbiset rakenteet 15
 - 2.7 Kysymys-, käsky- ja kieltomuodot 15
 - 2.8 Imperfekti- ja futuurimuodot 17
 - 2.9 Konstruktiokielioppi 18
 - 2.10 *Olla*-verbin vastineet venäjän ja japanin kielessä 21
- 3 AINEISTO JA MENETELMÄT 22
 - 3.1 Aineisto ja aineistonkeruu 22
 - 3.2 DEMfad-malli 24
- 4 TULOKSET 27
 - 4.1 *Olla*-verbillisten lauseiden taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus 27
 - 4.2 Syntaktisten lausetyyppien taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus 29
 - 4.2.1 Syntaktisten lausetyyppien taajuus 29
 - 4.2.2 Syntaktisten lausetyyppien tarkkuus ja kompleksisuus 31
 - 4.3 Moniverbisten rakenteiden ja liittomuotojen taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus 41
 - 4.4 Kysymys-, käsky- ja kieltomuotojen taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus 43
 - 4.5 Imperfektimuotojen taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus 46
 - 4.6 *Olla*-verbin puuttuminen, *olla*-verbillä korvaaminen ja tunnekausatiivitapaukset 47
- 5 VERTAILUA JA PÄÄTELMIÄ 50
 - 5.1 *Olla*-verbilliset lauseet 50
 - 5.2 Syntaktiset lausetyypit 51
 - 5.3 Moniverbiset rakenteet ja liittomuodot 54
 - 5.4 Kysymys- ja käskymuodot 54
 - 5.5 Imperfektimuodot 54
 - 5.6 *Olla*-verbin puuttuminen, *olla*-verbillä korvaaminen ja tunnekausatiivitapaukset 55
 - 5.7 Päätelmät 55

LÄHTEET 59

LIITE 1

LIITE 2

LIITE 3

LIITE 4

LIITE 5

1 OLLA-VERBIN VIEHÄTYS

Olla on olemisen olemusta selittävä verbi. *Olla* liittyy olemassa olemiseen jonkinlaisena, jonkun kanssa, jossakin, jostakin syystä tai jonkin aikaa olemiseen. Ihmismieltä askarruttavat peruskysymykset liittyvät *olla*-verbiin: mikä on olemassaoloni tarkoitus? Milloin olemassaoloni päättyy, lakkaanko silloin olemasta? Mikä määrittää olemassa olemiseni? Olisiko parempi olla olematta? Jo 1500–1600 -luvulla elänyt englantilainen näytelmäkirjailija ja runoilija William Shakespeare pohti olemista kuuluisassa sitaatissaan.

Ollako vai ei olla, siinä pulma:
 Jalompaa onko hengen kärsiä
 Kaikk' inhan onnen iskut sekä nuolet
 Vai käydä miekkaan tuskain merta vastaan,
 Lopettain kaikki? – Kuolla, - nukkua, -- (Cajander 1953: 62)

Myös Milan Kundera miettii olemisen olevuutta romaanissaan *Olemisen sietämätön keveys*. Hänen henkilöhahmonsa kokevat olemisen sietämättömän keveyden jokainen omalla tavallaan ja reagoivat siihen yksilöllisesti. (Kundera 2008: 7.)

Kielitieteellisesti ajateltuna *olla*-verbi ei tunnu kevyeltä, kun ottaa huomioon, miten monimutkaisissa rakenteissa sitä käytetään. Toisaalta *olla* on yksinkertaisuudessaan kevyt; lyhyt ja tavallisimmassa muodossaan yksitavuinen. Lisäksi sen avulla on mahdollista kertoa monenlaisia asioita vain muutamaa sanaa käyttämällä, esimerkiksi *Olen iloinen. Me olemme kotona. Se on koira. Minulla on kissa. Olla*-verbillä on siis erilaisia funktioita. Se toimii kopulana, omistusta ilmaisevana verbinä, apuverbinä ja monena muuna. *Olla*-verbiä esiintyy kielenoppijan puheessa runsaasti, vaikka kielen opiskelu olisi vasta alussa; viittaa jatkossa kielenoppijalla ja oppijalla nimenomaan suomi toisena kielenä -oppijaan. *Olla* on verbi, jonka oppimiselta tai opettelemiselta ei voi välttyä, mutta jonka ympärille on mahdollista luoda hyvinkin monimutkaisia verbirakenteita. *Olla* on juuri monimuotoisuutensa vuoksi mielenkiintoinen tutkimuskohde: pieni, yksinkertaiselta tuntuva verbi, jonka avulla luodaan monenlaisia merkityksiä ja rakennetaan laajoja, moniverbisiä lauseita. Kielen opiskelun alussa opiskelijan edessä tuntuu olevan muuri, jonka yli pitäisi päästä, jotta oppiminen mahdollistuisi, ja *olla*-verbin opetteleminen toimii hyvänä murinmurtaajana, koska sen avulla pystyy ilmaisemaan monenlaisia asioita jo oppimisprosessin alussa (Helinä Koivisto 1994: 7). Tähän viittaa myös Olli Nuutisen oppikirja *Suomea suomeksi* (1983), jossa esiintyy lähinnä vain *olla*-

verbiä sivulle 60 saakka. Vasta sen jälkeen oppijalle annetaan työkaluiksi kattavammin muita verbejä.

Kieltä voidaan tarkastella monelta eri kannalta, koska se on mukana miltei kaikessa inhimillisessä toiminnassa. Kieltä on mahdollista tutkia psykologisena, sosiaalisena, historiallisena tai aivofysiologisena ilmiönä. Samoin kielenkehitystä voidaan tutkia eri kannoilta, esimerkiksi psykologiselta, sosiologiselta ja kielitieteelliseltä kannalta. (Leiwo 1980: 9.) Kielitieteen keskeinen tehtävä on kielioppimallien laatiminen ja erilaisten kuvausten arvioiminen. Kieltä tarkastellaan kielitieteessä merkkijärjestelmänä, jossa sanat, päätteet ynnä muut ovat kielen merkkejä. (Leiwo 1980: 15.) Tässäkin tutkimuksessa aineistosta etsitään kielen merkkejä, joita tutkitaan erilaisten sääntöjen ja mallien kautta. Vieraan kielen oppiminen etenee vaiheittain, joista ensimmäisessä opitaan sanoja ja kieliopillisia perussääntöjä. Ei kuitenkaan riitä, että suomen kielen oppija hallitsee perussanaston ja kieliopin keskeisimmät säännöt. On mahdollista, että kaikki sanat ja rakenteet ovat tuttuja, mutta viesti jää ymmärtämättä. (Michler 2002: 15.) Tässä tutkimuksessa keskitytään *olla*-verbin käyttöön ja hallintaan, mutta sanojen ja perussääntöjen osaamisen lisäksi oppijan täytyy myös ymmärtää rakentamansa kokonaisuudet, esimerkiksi lauseet.

Informanttini opiskelevat suomea Suomessa eli toisena kielenä. Kielen opiskelun alussa oppija käyttää kieltä, joka koostuu perusrakenteista. Vähitellen hän alkaa käyttää vaihtoehtoisia tapoja ilmaista haluamiaan asioita. Samalla kun sanoman pintarakenteen kompleksisuus lisääntyy, myös kommunikatiiviset kyvyt paranevat. (Koivisto 1994: 214.) Näin tapahtuu vaiheittaista oppimista, jota tässä tutkimuksessa tarkastelen. Jotta oppimistuloksia voisi tutkia ja vertailla, täytyy ne jollakin tavalla jaotella. Konstruktiokielioppi (Goldberg, 1995) jakaa kieliaineksen muodon ja merkityksen yhdistäviksi kokonaisuuksiksi ja tarkastelee niitä. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on konstruktiolähtöinen, koska sellainen tarjoaa yhden mallin laajan aineiston pilkkomiseen ja jaotteluun eri kategorioihin.

Ihmisyhteisön muodostumisen edellytyksenä on ollut kulttuurin välittämisen mahdollistuminen. Keskeisimpiä kulttuurin välittämisen keinoja ovat kaksi modaliteettia; puhe ja kirjoittaminen. Näiden kautta on ollut mahdollista siirtää tietoa ja taitoa sukupolvilta toisille. (Hautamäki, 2009: 6.) Kielen ja puheen systemaattinen erottaminen on peräisin sveitsiläiseltä kielitieteilijältä Ferdinand de Saussurelta. Saussurea pidetään strukturalistisen kielitieteen perustajana. Hän erotti toisistaan kolme käsitettä: kielen sosiaalisena järjestelmänä (*langue*), yksilön puheen (*parole*) ja kielen ja puheen yläkäsitteen (*langage*). (Leiwo 1980: 21.) Vaikka puheella ja kirjoituksella välitetään samanlaisia asioita, nämä kielen eri modaliteetit poikkeavat toisistaan monin tavoin. Olen kiinnostunut juuri näistä eroista, erityisesti pedagogiselta

kannalta. On mielenkiintoista vertailla, millä tavalla ja missä vaiheessa oppimista jokin kielen piirre opitaan tuottamaan puhumalla ja kirjoittamalla. Tästä syystä valitsin aiheekseni puhetta ja kirjoitettua kieltä vertailevan tutkimuksen. Kirjoitetun kielen rakenteiden hallinta ei takaa sitä, että henkilö selviäisi hyvin myös vuorovaikutustilanteista (Jyrki Kalliokoski 2001: 118).

Tutkin sitä, miten *olla*-verbin käyttö kehittyy oppijan puheessa ensimmäisen suomen kielen opiskeluvuoden aikana. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millä tavalla *olla*-verbin käyttö kehittyy oppijan puheessa ensimmäisen suomen kielen opiskeluvuoden aikana?
- 2) Millä tavalla *olla*-verbin käytön kehittyminen näkyy taajuudessa, tarkkuudessa ja kompleksisuudessa?
- 3) Miten *olla*-verbin käyttö puheessa eroaa sen käytöstä kirjoitetussa kielessä?

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni liittyy haluuni tutkia suomi toisena kielenä -oppijan puheen kehitystä. *Olla*-verbi on yleinen verbi jo kielen oppimisen alkuvaiheessa, joten se sopii tutkimuskohteeksi hyvin. Haluan tutkia kehittymistä monipuolisesti, joten tarkastelen sitä taajuuden, tarkkuuden ja kompleksisuuden näkökulmista (Franceschina et al. 2006). Puheen ja kirjoitetun kielen erot ovat mielenkiintoisia myös *olla*-verbin kannalta. Kirjoitetun ja puhutun kielimuodon rekisterit ovat osittain päällekkäisiä ja riippuu tekstityypistä ja puhetilanteesta, miten ja millaisissa yhteyksissä yhtäläisyydet ja erot näkyvät (Tiittula 1992: 11). Sen takia on mielenkiintoista saada selville, miten osaamisen erot näkyvät *olla*-verbin yhteydessä. Kirjallisen kielimuodon näkökulma on vaikuttanut kielitieteelliseen ajatteluun vahvasti muun muassa siksi, että se oli alkujaan uskonnollisten dokumenttien, lakien ja suurten kirjailijoiden teosten kielimuoto (Linell 1982: 25). Suomalaisen kielitieteen perinteessä on kuitenkin jo pitkään arvostettu myös tavallisen ihmisen puhetta tutkimuskohteena (Suomalaisen keskustelun keinoja I 1990: 14).

Olen kerännyt aineistoni vuoden 2010 aikana tekemällä haastatteluja. Minulla on kaksi informanttia, joita haastattelin neljä kertaa vuoden 2010 aikana, muutaman kuukauden välein. Molemmat olivat jatko-opiskelijoita ja opiskelivat suomea toisena kielenä Jyväskylän yliopiston kielikeskuksen kursseilla. Toinen on japanin- ja toinen venäjänkielinen ja molemmat ovat naisia. Käytän jatkossa heistä lyhenteitä H1 (haastateltava 1) ja H2 (haastateltava 2). Kerron lisää aineistosta ja sen keruusta alaluvussa 3.1.

Käytän tutkimukseni vertailuaineistona Taru Kynsijärven vuonna 2007 valmistunutta pro gradu -työtä *Se johtuu siitä, että minulla oli muistinmenetys – Olla-verbirakenteiden keh-*

keytyminen oppijankielessä ja sen tuloksia. Kynsijärvi (2007) on käyttänyt tutkimuksessaan kirjallista aineistoa, joka sisälsi Yleisen kielitutkinnon kirjoittamisen osakokeen suorituksia kolmelta tasolta: perus-, keski- ja ylimmältä tasolta. Kynsijärven tutkimuksessa selvitetään *olla*-verbin kehittymistä oppijoiden kirjallisissa tuotoksissa ja sitä, millaisissa rakenteissa eritasoiset oppijat käyttävät *olla*-verbiä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää *olla*-verbin käytön kehittymistä puheessa ja verrata tuloksia Kynsijärven tuloksiin. Kynsijärven tutkimuksen aineisto ja tutkimus liittyivät Jyväskylän yliopiston CEFLING-hankkeeseen. Kynsijärven (2007) tutkimus pohjaa konstruktiokielioppiin ja sen malleihin (Goldberg, 1995). Siinä *olla*-verbirakenteet jaetaan kolmeen luokkaan: 1. *olla*-verbi konstruktion ainoana verbinä tai kielteisessä preesensissä kieltoverbin kanssa, 2. *olla*-verbi liittomuodossa ja 3. *olla*-verbi moniverbisessä rakenteessa. Tulokset osoittavat *olla*-verbirakenteiden kehittyvän sekä määrällisesti että laadullisesti. Mielenkiintoinen kysymys on, miten kehitys puheaineistossa mahdollisesti eroaa tästä. Palaan vertailua käsittelevään kolmanteen tutkimuskysymykseeni viidennen pääluvun ensimmäisissä alaluvuissa, joissa erittelen oman tutkimukseni ja Kynsijärven tulosten yhtäläisyyksiä ja eroja.

Tutkimukseni taustalla ovat Jyväskylän yliopiston Cefling- ja Topling-hankkeet sekä niiden piirissä havaittu tarve selvittää kielitaidon, sen arvioimisen ja oppimisen yhteyttä myös puhutusta aineistosta. Sekä Cefling- että Topling-hankkeen johtaja on Jyväskylän yliopiston kielten laitoksen professori Maisa Martin. Linguistic Basis of the Common European Framework for L2 English and L2 Finnish eli Cefling-hanke on Suomen Akatemian vuosina 2007–2009 rahoittama tutkimushanke. Cefling-hankkeen tavoitteena on tutkia toisen ja vieraan kielen oppijan kielitaidon kehittymistä Eurooppalaisen viitekehyksen (Common European Framework of Reference for Languages, CEFR / EVK) taitotasolta toiselle. Hankkeen tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millaiset kielellisten piirteiden yhdistelmät ovat tyypillisiä oppijoiden tuotoksissa viitekehyksen tai sen suomalaisten sovellusten kuvaamalla taitotasolla?
- 2) Onko lasten ja aikuisten suoriutuminen samantasoisista ja samanlaisista viestinnällisistä tehtävistä erilaista? Ovatko aikuisille tarkoitetut viitekehyksen taitotasot ja niiden pohjalta nuorille oppijoille laaditut suomalaiset sovellukset vertailukelpoisia?
- 3) Miten peruskoulun oppimateriaalien kirjoitustehtävät suhteutuvat viitekehyyksessä ja opetussuunnitelmien perusteissa määriteltyihin tehtäviin?
- 4) Millaisiin kielellisiin ja viestinnällisiin piirteisiin opettajat - ja Yleisten kielitutkintojen arvioijat - kiinnittävät huomiota arvioidessaan oppijan suoritusta opetussuunnitelmien

tai YKI-taitotasojen perusteella? Miten nämä piirteet suhteutuvat saman suorituksen kielelliseen rakenteeseen tai viestinnälliseen toimivuuteen? (Cefling, ks. www.jyu.fi/cefling.)

Kielen oppimista tarkastellaan Cefling-hankkeessa kielen käyttöön perustuvana (usage-based) prosessina. Cefling-hankkeen aineisto koostuu suomen ja englannin kielen oppijoiden kirjoitustehtävistä. Tässä tutkimuksessa täydennetään näkökulmaa puheaineistolla. Cefling-hankkeen tutkimustuloksia on mahdollista hyödyntää muun muassa opetussuunnitelmatyössä, opettajankoulutuksessa ja kielitaidon arviointiin liittyvissä tehtävissä. (Cefling, ks. www.jyu.fi/cefling.) Mukana sekä Cefling- että Topling-hankkeissa on myös prosessoitavuusteorian ajatuksia. Ajatusmallissa kielen kehitys nähdään rakenteiden ja sanaston määrän kasvuna. (Topling-hankkeen tutkimussuunnitelma 2010: 1.)

Cefling-hankkeen seuraaja on Toisen kielen oppimisen polut -hanke eli Topling-hanke. Myös Topling-hanketta rahoittaa Suomen Akatemia vuosina 2010–2013 ja lisäksi Jyväskylän yliopisto. Topling-hanke hyödyntää edeltäjänsä Cefling-hankkeen aineistoja ja tuloksia. Hankkeen päätaavoitteena on verrata poikittais- ja pitkittäisaineistossa suomen, englannin ja ruotsin kielen kirjoitustaitojen kehityskulkuja. (Topling, ks. www.jyu.fi/topling.) Topling-hankkeessa kerätään pitkittäisaineistoa kirjoitustehtävillä eri kouluasteilta, myös aikuiskoulutuksesta. Aineistonkeruukertoja on yhteensä kolme, vuoden välein. Saatu aineisto arvioidaan ja koodataan analyysyä varten. Tässä tutkimuksessa aineistonkeruukertoja on neljä, mutta ne kaikki ovat vuoden sisällä.

Topling-hankkeen teoreettinen tavoite on saada yhdistettyä kolme kielen oppimisen tutkimuksen lähestymistapaa yhteen kehykseen, DEMfad-malliin. DEMfad-mallia on alettu kehittää Cefling-hankkeessa, ja kehitystyö jatkuu Topling-hankkeessa. Kielen oppimisen tutkimuksen lähestymistavat ovat kielellinen (rakenteiden ja sanaston kehitys), viestintätaidollinen (esimerkiksi EVK) ja suorituksen kehittymistä seuraava lähestymistapa. Keskeisiä käsitteitä DEMfad-mallia käytettäessä ovat sujuvuus, tarkkuus ja kompleksisuus.

Metodologisena tavoitteena Topling-hankkeessa on ryhmätason poikittaisaineiston ja yksilötason pitkittäisaineiston tuottaman tiedon yhdistäminen, jotta saadaan selville, millä tavoilla kehitys on samanlaista näiden välillä. Topling-hankkeen tuloksena on malli ja erilaisia toimintatapoja, joita on mahdollista käyttää toisen kielen kehityksen seuraamisessa. Hankkeen tulosten avulla saadaan yksityiskohtainen kuva suomen, englannin ja ruotsin kielen kirjoittamisen oppimisesta. Tätä tietoa voidaan soveltaa esimerkiksi kielipedagogiikassa, opettajankoulutuksessa ja opetussuunnitelmissa.

Tämä tutkimus liittyy Cefling- ja Topling-hankkeisiin teoreettisen viitekehyksen ja metodien kautta. Yhdistävä tekijä on myös vertailukohta eli Kynsijärven tutkimus, joka on tehty Cefling-aineistosta. Tässä tutkimuksessa ja esiteltyjen hankkeiden aineistosta tehdyissä tutkimuksissa on samaa konstruktionäkökulman, kielen käyttöön perustuvan (usage-based) prosessiajattelun ja DEMfad-mallin hyödyntäminen. Cefling- ja Topling-hankkeissa tutkitaan kielitaidon kehittymistä kuten myös tässä tutkimuksessa. Hankkeiden tutkimus liittyy muun muassa Eurooppalaisen viitekehyksen käyttöön, käyttökelpoisuuteen ja vertailukelpoisuuteen. Yhteistä tälle tutkimukselle ja hankkeiden tutkimukselle on kielitaidon kehittymisen tutkiminen, vaikka tämän tutkimuksen aineisto on puheaineistoa ja hankkeissa tutkitaan kirjoitettua aineistoa. Tämä tutkimus täydentää siltä osin hankkeiden tutkimusta, vaikka yksittäisessä tutkimuksessa onkin suppeampi tavoite. Yhteistä näissä tutkimuksissa on myös edellä mainittu DEMfad-mallin käyttö eli toisessa tutkimuskysymyksessä mainitut taajuuden, tarkkuuden ja kompleksisuuden käsitteet. Puheaineiston ja kirjoitetun aineiston liittyvien tutkimustulosten vertaileminen liittyy osaltaan tämän tutkimuksen ja Cefling- ja Topling-hankkeet toisiinsa.

2 OLLA-VERBI LAUSEESSA JA KIELIOPISSA

2.1 *Olla*-verbi lauseessa ja kieliopissa

Puhutun kielen voi määritellä siten, että se on kielen muoto, joka tuotetaan äänellisesti ja vastaanotetaan auditiivisesti (Tiittula 1992: 11). Puhuttu kieli on kirjoitettuun kieleen nähden primaari kielimuoto sekä yksilönkehityksessä että kielenkehityksessä. Erilaiset viestintätilanteet asettavat viestinnälle tietynlaisia vaatimuksia ja rajoituksia (Tiittula 1992: 11). Puhuttu kieli ei ole sidottu lauseisiin tai virkkeisiin kuten kirjoitettu kieli. Puheessa on finiittiverbillisiä lauseita, mutta myös yksittäisten sanojen, lausekkeiden tai partikkelien muodostamat jaksot ovat mahdollisia. Puheen jaksoja kutsutaan lausumiksi ja erityyppiset ja -rakenteiset ilmaukset ovat näinä hyväksyttäviä. Lausuma ei ole rakenteellinen yksikkö, vaan puhutun tekstin osa, kuten virke on kirjoitetussa tekstissä. Lausuman käsite on laaja, sillä monentyyppiset ja -rakenteiset ilmaukset ovat lausumina hyväksyttäviä. Lausuma edustaa jonkinlaista puhetoimintaa, esimerkiksi pyyntöä tai käskyä. Lausumia voivat olla esimerkiksi *Apua. Iso kahvi. Ai jaha.* ja *Niin.* (Iso suomen kielioppi 2005: 827.)

Arkipuheessakin on tietyt normit, vaikka niiden olemassaoloa ei usein ajatella. Mitään puhetta tai kieltä yleensä ei voisi olla olemassa ilman normeja, koska niiden puuttuminen osoittaisi, ettei ole olemassa vakiintunutta, yhteisön jäsenten keskenään jakamaa järjestelmää. (Puhuva ihminen 2009: 70.) Normit ovat arkipuhetilanteita tutumpia kirjoitetun kielen yhteydessä. Lause voidaan ajatella kaiken verbalisoinnin perusyksiköksi, vaikka se saa puheessa ja kirjoitetussa kielessä hyvin erilaisia muotoja. Puheessa yksiköitä rajataan paitsi syntaktisesti, myös intonaation, tauotuksen ja erilaisten jäsenyysignaalien avulla. Sen takia lausetta ei ole niin helppo rajata puheessa kuin kirjoitetussa kielessä.

Puhetta voidaan tarkastella paitsi syntaktisina kokonaisuuksina, myös ajatusyksiköinä tai informaatioyksiköinä. Ajatusyksikkö kuvaa sitä, millaisina ajatuksellisina kokonaisuuksina puhuja tuottaa sanottavansa, ja informaatioyksikkö on intonaatiojakso, joka toteutuu rytmijaksona. Informaatioyksikkö rakentuu tutusta ja uudesta informaatiosta, joista tuttu informaatio voi jäädä pois. (Tiittula 1992: 82–84.) Puheen jakaminen yksiköihin, lauseisiin, lausumiin tai mitä nimeä halutaankin käyttää, on siis melko hankalaa ja subjektiivista. Jatkossa ilmauksia lausuma ja lause käytetään rinnakkain tarkoittamassa samaa asiaa; tiettyä konstruktiota. Tässä tutkimuksessa nojataan puheaineiston käsittelyssä kirjoitetun kielen lausetyyppisiin ja niiden määritelmiin, jotta tutkimuksen tuloksia olisi mahdollista verrata Kynsijärven

kirjoitetusta kielestä tehdyn tutkimuksen tuloksiin. Seuraavaksi esitellään kirjoitetun kielen syntaktisia lausetyyppejä siten kuin ne on kuvattu eri lähteissä.

Ihmisillä on tarve ilmaista omistamista, olemassa olemista ja olemaan tulemista, kirjallisesti ja suullisesti, riippumatta siitä, missä päin maailmaa he asuvat ja mitä kieltä äidinkielenään puhuvat. Kielen perusrakenteet ovat yhteydessä maailman hahmottamiseen, mistä johtuu, että eri kielissä on samanlaisia lausetyyppejä. (Alho ja Kauppinen 2008: 111.) Alhon ja Kauppisen teos *Käyttökielioppi* (2008) on syntynyt tarpeesta saada käyttöön moderni pedagoginen kielioppi. Suomen kielen tutkijat ja opettajat ovat olleet pitkään sitä mieltä, että kieliopin opetusta pitäisi uudistaa. Opetusministeriön kustantama teos *Kieli ja sen kieliopit* (Hakulinen – Kauppinen – Leiwo – Paunonen – Räikkälä – Saukkonen – Yli-Vakkuri – Östman – Alho 2004) vastasi osittain tähän tarpeeseen, mutta myös herätti lisätarpeen ja oli osaltaan johtamassa Iso suomen kielioppi -teoksen laadintaan, johon osallistui laaja joukko suomalaisia kielentutkijoita. Alhon ja Kauppisen *Käyttökielioppi* muokattiin Ison suomen kieliopin pohjalta, käytännön oppaaksi. Tämä näkyy siinä, että lauseet jaetaan *Käyttökieliopissa* melkein samalla tavalla kuin *Isossa suomen kieliopissa*, mutta hieman yksinkertaistetusti. *Käyttökielioppia* kootessa oli tarkoituksena koota kielen rakennetietoa yhdistettynä luontevasti kielenkäyttöön. (Alho – Kauppinen 2008: 7.)

Suomen kielen transitiiivi-, intransitiivi- ja kopulalauseissa on perussubjekti. Olemassaololauseessa, omistuslauseessa ja tuloslauseessa on epätyypillinen subjekti tai se puuttuu kokonaan. Nämä kuusi lausetyyppeä ovat suomen kielen peruslausetyyppejä, prototyypppejä. Ne ovat yksinkertaistuksia, joista voidaan rakentaa perusesimerkit, mutta ne voivat joustaa ja näyttäytyä monenlaisina muodostelmina autenttisissa teksteissä. Puheessa esiintyy samankaltaisia lausetyyppejä, mutta niiden rajat ja muodostussäännöt ovat huomattavasti löyhemmät kuin kirjoitetussa kielessä. (Alho – Kauppinen 2008: 111.)

Iso suomen kielioppi (2005, lyhenne ISK) on deskriptiivinen kielioppi, joka on tarkoitettu lähinnä kielen ammattilaisille, kuten opettajille ja tutkijoille, mikä näkyy yksityiskohtaisessa kirjoitustyyliässä (ISK 2005: 16). Syntaktiset lausetyypit erottuvat toisistaan lähinnä verbien kautta. Transitiiivilauseen, intransitiivilauseen ja kopulalauseen erottaa toisistaan verbin argumenttirakenne. Suppeampikäyttöiset lausetyypit eroavat toisistaan rakenteellisten ominaisuuksien, eivät niinkään verbien perusteella. (ISK 2005: 828.) Seuraavassa taulukossa on lueteltu syntaktiset lausetyypit ja niistä on annettuna esimerkit. Tässä tutkimuksessa käytetään syntaktisia lausetyyppejä puheaineiston *olla*-verbillisten lausumien jaottelussa.

Taulukko 1. Syntaktiset lausetyypit (Iso suomen kielioppi 2005: 848).

	teema	
monikäyttöiset lausetyypit		
transitiivilause	<i>Te</i>	<i>rikoitte ikkunan.</i>
intransitiivilause	<i>Lokit</i>	<i>lentelevät ja kirkuvat.</i>
kopulalause	<i>Sinä</i>	<i>olet ihana.</i>
erikoislausetyypit		
eksistentiaalilause	<i>Pöydällä</i>	<i>on kirjoja.</i>
omistuslause	<i>Vaarilla</i>	<i>on saari.</i>
ilmiölause		<i>Syttyi sota.</i>
tilalause	<i>Ulkona</i>	<i>sataa ja on kylmä.</i>
kvanttorilause	<i>Syitä</i>	<i>on monenlaisia.</i>
tuloslause	<i>Meistä</i>	<i>tulee kuuluisia.</i>
tunnekausatiivilause	<i>Minua</i>	<i>pelottaa.</i>
genetiivialkuinen	<i>Minun</i>	<i>on sääli häntä.</i>

Leila Whiten teokseen Suomen kielioppia ulkomaalaisille (2008) on koottu kieliopin perusasioita, jotka oppijan täytyisi tuntea pystyäkseen käyttämään ja ymmärtämään yleiskiel-tä ja lukemaan kirjoitettua asiasuomea. Kirjasta on tehty tarkoituksella helppolukuinen, jotta suomen opintojensa alkuvaiheessakin oleva oppija voi hyötyä siitä. (White 2008: 5.) White (2008) esittää lausetyypit hieman eri tavalla suomea toisena ja vieraana kielenä opiskeleville kuin muut kirjoittajat natiiveille tarkoitetuissa kielioppikirjoissa. Suomalaisia lausetyyppejä ovat verbi + verbi -lause, nesessiivilause, omistuslause, eksistentiaalilause, muutos + tulos -lause, geneerinen ”yleispätevä” lause ja ”on hauskaa” -lause (White 2008: 266–284). Lause-tyypit ovat tunnistettavissa myös muiden kielioppiteosten jaotteluissa, mutta White (2008) esittää ne hieman yksinkertaistettuina. Whiten teoksen lisäksi suomea toisena tai vieraana kielenä opiskelevia varten on koottu myös Fred Karlssonin (1983) teos Finnish Grammar ja Börje Vähämäen (1994) teos Mastering Finnish, joka on oppikirja. Karlssonin teos on yksi-tyiskohtainen ja kielioppityyppinen. Karlsson ei esittele lausetyyppejä, vaan teos keskittyy muun muassa ääntämiseen, nomini- ja verbityyppisiin sekä sijamuotoihin. Vähämäen teos opettaa kielioppiasioita dialogien ja tekstien kautta. Lausetyyppejä saakka Mastering Finnish -teoskaan ei pääse. *Olla* on ensimmäinen verbi, jonka Vähämäki esittelee. Odotuksen mukaisesti *olla* tulee esille jo ensimmäisen dialogin myötä.

Auli Hakulisen ja Fred Karlssonin teoksen *Nykysuomen lauseoppia* (1995) nimen partitiivimuotoisuus viittaa siihen, ettei yhdessä teoksessa ole mahdollista selvittää kaikkia lauseopin ongelmia. Teos on tarkoitettu lähinnä suomen kielen kurssikirjaksi, mutta myös vieraiden kielten koulutusohjelmiin. (Hakulinen – Karlsson 1995: 13.) Sen kielestä ja kirjoitustyylistä näkyy, ettei sitä ole kirjoitettu maallikkoja ajatellen yksinkertaistetusti, kuten Leila Whiten Suomen kielioppia ulkomaalaisille. *Nykysuomen lauseoppia* -teos on paljon käytetty peruskokoelma lauseopin piirteistä, ja siihen viitataan useissa suomen kieltä ja kielioppia käsittelevissä kirjoissa. Hakulisen ja Karlssonin (1995: 93) mukaan suomen kielessä on ainakin kuusi produktiivista lausetyyppiä ja joitakin vähemmän käytettyjä. Lausetyyppijako on melko samanlainen kuin uudemmissa kielioppiteoksissa, mutta kopulalauseetta Hakulinen ja Karlsson (1995) eivät erikseen mainitse.

Olla-verbiä esiintyy monenlaisissa lauseissa erilaisissa tehtävissä. Tarja Puron suomenoppijoiden sanastonkehitykseen keskittyneen tutkimuksen suomenoppijainformantit käyttivät *olla*-verbiä runsaasti keskusteluissa; *olla*-verbiesiintymiä oli 168, kun muita verbi-esiintymiä oli yhteensä 293 (Puro 2002: 70). Puron tutkimuksesta voidaan havaita, että *olla* on monikäyttöinen verbi. Useimmiten sitä käytetään intransitiivisena sisältöverbinä merkityksessä 'oleskella'. Eksistentiaalilauseissa, niiden lähirakenteissa ja kopulalauseissa *olla*-verbi kantaa tempusta, modusta ja persoonaa. Lauseen predikaatin muodostavat *olla*-verbin kanssa predikatiivi ja adverbiaali: *Täällä on liikaa väkeä. Meitä on liikaa. Sinä olet ihana. Äiti on puutarhassa. Ovi lienee auki. Olla*-verbilliset lauseet ilmaisevat tilaa eli ovat statiivisia; myös olosijaisia ilmauksia esiintyy: *Tää ei ole yleiseen jakeluun, tää on sulle. Holmströmin myymälä oli vain kahden kojun päässä. Suortti oli nyt vallan keskuksessa ja kanavien risteyksessä. Olla*-verbin kanssa esiintyy adverbejä ja substantiivin ja adverbien välimailloja olevia tilanilmauksia. Pelkästään *olla*-verbin yhteydessä käytettävät ilmaukset muodostavat sen kanssa idiomaattisia predikaatteja, esimerkiksi *olla oikeassa, väärässä, luvassa, hyvästä, peräisin, kotoisin, lähtöisin jostakin*. (ISK 2005: 449.)

Olla-verbi esiintyy melkein aina osana suurempaa kokonaisuutta. Lause on kokonaisuus, joka muodostuu sanoista ja lausekkeista. Lauseessa on aina verbi ja lause voi muodostua pelkästään yhdestä verbistä: *Sataa. Nukahdin. Selvisittekö? En osta. Olisi osattu levätä. Kannattaa yrittää. On. Hän on*. Lauseeseen kuuluvat verbin lisäksi subjekti, objekti ja adverbiaalitäydennys. (ISK 2005: 827.) Kielelliset merkit yhdistyvät puhunnassa laajemmiksi yksiköiksi, syntagmoiksi (Leino 1991: 9). Virkkeellä taas tarkoitetaan ortografista rakenneyksikköä, joka muodostuu yleensä ison alkukirjaimen ja pisteen välisestä osasta, esimerkiksi *Alussa oli suo, Jussi ja kuokka*. (ISK 2005: 827.) Virke muodostuu yhdestä tai useammasta

lauseesta, joten lauseen voi ajatella olevan virkettä pienempi yksikkö tai tekstin osa. Lause taas muodostuu sanoista, kuten *olla*. Näin *olla*-verbistä tulee osa suurempaa kokonaisuutta. Toki esimerkiksi *On* on lause, mutta useammin käytetään pidempiä lauseita. Tästä syystä *olla*-verbiä tarkastellaan lauseen tai lausuman osana, niiden sisällä.

2.2 Kopulalause

Kopulalauseita on suhteellisen helppo muodostaa, sillä lyhyimpiin tarvitaan vain vähän sanoja ja nekin ovat perusmuodossa, joten niitä ei tarvitse taivuttaa, esimerkiksi *Koira on kiltti*. Niitä myös tarvitaan usein, esimerkiksi kuvaillaessa jotakin asiaa. Kopulalauseessa on *olla*-verbi lausekkeiden välissä. Luokkaa tai ominaisuutta lauseessa ilmaisee substantiivi- tai adjektiivilauseke, joka on lauseenjäsenenä predikatiivi. Kopulalauseita ovat esimerkiksi *Sarasvatin hiekkaa on erikoinen teos*. ja *Se ei ole pelkkä romaani*. (Alho – Kauppinen 2008: 118–119.) Puhekielisesti voitaisiin sanoa *Se ei oo pelkkä romaani*. Predikatiivi voi olla joko nominatiivissa tai partitiivissa. Myös olemisen tapaa, olotilaa tai asentoa ilmaiseva adverbiaali voi olla predikatiivin paikalla. Kopulalauseita kuvaillaan melko samalla tavalla Käyttökieleliopissa (2008) kuin Isossa suomen kieliopissa (2005). ISK:ssa (2005: 848) mainitaan, että kopulalauseen verbinä on *olla* ja subjektin ohella toisena jäsenenä on predikatiivi tai adverbiaali. Aspektiltaan kopulalauseet ovat tilojen kuvauksia.

2.3 Eksistentiaalilause

Eksistentiaalilauseen prototyyppin verbinä on *olla*, lause alkaa paikanilmauksella ja subjekti on verbin jäljessä. Lauseen sanajärjestys on tyypillisesti adverbiaali + verbi + subjekti: *Tässä on virheitä*. *Säkissä on saappaat*. Eksistentiaalilauseessa voi olla myös jokin toinen intransitiivinen, olemassa olemista tai olemaan tulemista ilmaiseva verbi kuin *olla*, esimerkiksi *tulla*, *aiheutua* tai *ilmestyä*. Lause, jonka verbi ei ilmaise olemassaoloa ja jossa verbi on subjektin jäljessä, voi olla eksistentiaalinen, vaikka ei noudata prototyyppisiä piirteitä: *Elokuvan taustalla vaikuttaa muitakin naisia*. Partitiivisubjekti on mahdollinen ja tavallinen eksistentiaalilauseessa: *Lasissa on maitoa*. Jos lauseen subjekti on määräinen ja nominatiivisubjektillinen, voidaan lause katsoa eksistentiaaliseksi, vaikka sellainen ei ole tyypillinen tapaus, esimerkiksi *Täällä on kaupungin parhaat pizzat*. Kuten esimerkistä näkyy, eksistentiaalilauseen verbi ei kongruoi partitiivisubjektin eikä monikon nominatiivissa olevan eksistentiaalisubjektin kanssa. (ISK 2005: 850–851.)

Isossa suomen kieliopissa (2005: 855–856) mainitaan myös ilmiölause. Se on verbialkuinen eksistentiaalilauseen alatyyppejä, jossa eksistentiaalisubjekti seuraa verbiä, mutta teemapaiikka on tyhjä. Ilmiölause on nimensä mukainen, sillä se ilmaisee jonkin asiantilan, ilmiön, toteutumista, esimerkiksi *On toinenkin vaihtoehto. Puhkesi kapina. Virisi vilkas keskustelu.* Ilmiölauseen subjekti on usein abstrakti ja viittaa tilanteeseen, tilaan, tekoon tai ajanjaksoon, josta lauseessa on kyse. Tyypillisiä verbejä ilmiölauseessa ovat eksistentiaalilauseelle ominaiset verbit *olla, tulla, löytyä, syntyä, kuulua, sattua, tapahtua, seurata, kulua* ja *vallita*. Ilmiölauseelle on tyypillistä kiteytyneisyys. Ilmiölauseita ovat esimerkiksi tutut ilmaukset *Vallitsi hiljaisuus. Syttyi sota.* ja *Herää kysymys.* (ISK 2005: 855–856.)

Hakulisen ja Karlssonin (1995: 95) perusnäkemys eksistentiaalilauseesta on hieman ISK:n (2005: 850–851) näkemystä tiukkarajaisempi. Heidän näkemyksensä mukaan eksistentiaalilause on sellainen, jossa predikaatti sekä subjektin ja predikaatin välinen suhde on samantyyppinen kuin partitiivisubjektillisissa lauseissa. Eksistentiaalilauseen tyypillisiä piirteitä ovat tämän lisäksi predikaatin yksikön kolmannen persoonan muoto, sanajärjestyksen käänteisyys, subjektin tarkoitteen presupponoimattomuus ja usein lokaalinen alkuadverbiaali. Eksistentiaalilauseen rakenne on LOK + V + NP, esimerkiksi *Kuussa on pieniä lapsia.* Hakulinen ja Karlsson (1995: 96) myöntävät, etteivät useimpien eksistentiaalilauseiksi luokiteltujen lauseiden määritelmät ole aivan selvärajaisia. Tämä ei Hakulisen ja Karlssonin (1995: 96) mukaan estä kutsumasta eksistentiaalilauseita yhdeksi peruslauseetyypeistä.

Leila Whiten (2008: 277–278) kuvaus eksistentiaalilauseesta on hyvin selvärajainen, mikä on odotuksenmukaista ja hyödyllistä, kun kyseessä on kielenoppijan käyttöön tarkoitettu teos. Eksistentiaalilause ilmaisee tyypillisesti, että jossakin on jotakin, esimerkiksi *Pöydällä on puhelin. Pihalla oli lapsia.* ja *Talossa ei ole saunaa.* (White 2008: 277–278.) Puhekielistä sanottaisiin yleensä *Talossa ei oo saunaa.* Eksistentiaalilauseen verbi voi olla vain intransitiivinen eli sellainen, jonka kanssa ei voi käyttää objektia, ja se on aina yksikön kolmannessa persoonassa. Lauseen tavallisin verbi on *olla*, mutta muitakin käytetään, esimerkiksi *Pihalla kasvaa puita.* (White 2008: 277–278.)

Alho ja Kauppinen (2008: 124–126) nimittävät eksistentiaalilauseita olemassaololauseiksi. Olemassaololauseissa on subjektiä muistuttava jäsen, joka on lauseen lopussa ja mahdollisesti partitiivimuodossa, kun kyseessä on jaollinen asia. Olemassaololauseita ovat esimerkiksi *Kohdassa on arkuutta.* ja *Keittiöstä kuuluu iloista puheensorinaa ja kuppien kilistelyä.* Paljouslause muistuttaa olemassaololauseita siten, että siinäkin on partitiivi. Paljouslause kertoo aineen määrän tai joukon koon, esimerkiksi *A-luokan julkkiksia on Suomessa parikymmentä.* (Alho – Kauppinen 2008: 124–126.) Laajemmin eksistentiaalilauseita on tutkinut

Börje Vähämäki, joka on kirjoittanut siitä väitöskirjansa *Existence and Identity* (1984). Vähämäen analyysi on hyvin syvällistä ja perusteellista, mutta tässä tutkimuksessa keskitytään perusasioihin kielioppi- ja oppikirjojen kautta.

2.4 Omistuslause

Omistuslauseella voidaan ilmaista konkreettista omistamista, esimerkiksi *Minulla on auto*. Vaihtoehtoisesti lauseen merkitys voi liittyä johonkin muuhunkin kuin omistamiseen, esimerkiksi olotilan ilmaisemiseen: *Minulla on hyvä olo*. Omistuslause on eksistentiaalilauseen alatyyppejä. Erona eksistentiaalilauseeseen omistuslauseessa omistettavaa tarkoittava NP on tyypillisesti määräinen ja epäsubjektimainen, sillä persoonapronomini saa objektin sijan eli *t*-päätteisen akkusatiivin. Tämä näkyy verrattaessa esimerkiksi lauseita *Onneksi minulla on sinut, äiti sanoi*, ja *Onneksi minulla on rahaa*. Omistuslauseessa voi olla myös paikanilmaus tai omistettavaa luonnehtiva predikaatiivi tai predikaatiiviadverbiaali. *Minulla oli kylpytakki harteilla. Mutta hänellä oli jo aamiainen valmiina*. (ISK 2005: 852–854.)

Alho ja Kauppinen (2008: 127) käsittelevät olemassaolo- eli eksistentiaalilauseita ja omistuslauseita yhdessä. Niissä on subjektiä muistuttava jäsen, joka on lauseen lopussa ja mahdollisesti partitiivimuodossa, kun kyseessä on jaollinen asia. Omistuslause on samantyyppinen kuin olemassaololause, mutta sen merkitys on erikoistunut omistamiseen. Omistuslauseeseen adessiivi viittaa omistajaan, esimerkiksi *Airalla on villakankainen takki*. (Alho – Kauppinen 2008: 120–123.) Omistuslause, intransitiivilause tai genetiivimuotoinen lause ilmaisevat samantyyppisiä asioita, esimerkiksi *Minulla on vilu. Minä palelen*, tai *Minun on vilu*. (Alho – Kauppinen 2008: 127.) Lokaalisuutta ilmaiseva intransitiivilause ja omistusrakenne ovat hyvin samankaltaisia. Sanajärjestys erottaa ne eri lausetyypeiksi. *Johtaja on liikkeellä*, tarkoittaa eri asiaa kuin *Liikkeellä on johtaja*. Omistusrakenne muodostuu seuraavasti POSS + Kop + NP, esimerkiksi *Koiralla on luu*. (Hakulinen – Karlsson 1995: 96.)

Kielenoppijoiden tarpeisiin kieliopin kuvauksensa laatinut Leila White mainitsee erikseen, että suomen kielessä ei ole erillistä omistusverbiä, vaan omistusta ilmaistaan adessiivin ja *olla*-verbin avulla. *Olla*-verbi on tällöin aina yksikön kolmannessa persoonassa, esimerkiksi *Minulla on yksi lapsi. Meillä on oma talo*, ja *Kenellä on sanakirja?* Omistuslauseen ollessa negatiivinen, omistettava on partitiivimuodossa, esimerkiksi *Minulla ei ole kirjaa, mutta minulla on lehti*. Samoin on kysyvässä omistuslauseessa usein, esimerkiksi *Onko sinulla puhelinta?* (White 2008: 275–276.) Puhekielessä omistuslause taipuu helposti seuraavanlaisiin muotoihin *Onks sulla puhelinta? Mulla ei oo kirjaa*.

2.5 Transitiivi- ja intransitiivilauseet

Olla-verbi ei saa objektia, joten se ei voi olla transitiivilauseen verbinä yksin. *Olla*-verbi voi kuitenkin esiintyä transitiivilauseessa esimerkiksi liittomuodon tai moniverbisen rakenteen osana, kuten tämän tutkimuksen aineistossa, esimerkiksi

1. poika ja koira ovat kiinnostunut sammakkosta (H1/1)
2. ovat katsomassa katsomaan sammakkoon (H1/1)
3. koira on vielä äm katsomaan ampiaisia (H1/3).

Transitiivilauseessa on perussubjekti ja objekti. Esimerkiksi *Ruotsalaisyhtiön työntekijät joiivat limsaa. Kirahvi kuuli vain auringonsäteiden sirinää*. Objektina voi olla esimerkiksi häviävä ainemäärä tai esine, syntyvä konkreettinen tai abstrakti asia, siirtyvä esine tai yksilö tai nimeämällä luotu kokonaisuus. Objektina voi olla myös asia, jonka tilassa ei tapahdu min-käänlaista muutosta, esimerkiksi näkemisen tai kuulemisen kohde. On olemassa tyypillisiä transitiivilauseen verbejä, esimerkiksi *asettaa, nostaa, poistaa, hävittää, viedä, juoda, maalata, sulattaa, aistia, nähdä, tervehtiä, aavistaa, kuvitella, paheksua, ansaita, hyväksyä, nimitetään, tarkoittaa, muistuttaa, antaa, saada, omistaa, hankkia, myydä ja sisältää*. Transitiivilauseessa voi olla joko yleisempi partitiiviobjekti, esimerkiksi *Tietokone ei syrjäytä opettajaa*, tai totaaliobjekti, esimerkiksi *Jossakin avattiin ovi*. (Alho – Kauppinen 2008: 112–117.) Objektin sijan vaihtelu muuttaa lauseen merkitystä. Objektin tarkoitteen ollessa jaollinen, partitiivi ilmaisee epämääräistä määrää ja totaaliobjekti koko määrää. Partitiiviobjekti jättää avoimeksi, saavutetaanko teon päämäärä, kun totaaliobjekti kertoo tekemisen päättyneen, esimerkiksi *Eilen asensin kaasupulloa ~ kaasupullon*. (Alho – Kauppinen 2008: 112–117.)

Intransitiivilause ilmaisee vähemmän suuntautunutta toimintaa kuin transitiivilause, koska siinä ei ole objektia, esimerkiksi *Tuuli puhaltaa kylmästi Suomenjoella*. Intransitiivilauseessa esiintyviä verbejä ovat esimerkiksi *sijaita, maata, kaatua, kirskua, hymyillä, näkyä, ihastua, kiinnostua, suuttua, riidellä, kotiutua, elehtiä, olla, tapahtua, parantua, koostua, vähetä ja kulua*. (Alho – Kauppinen 2008: 112–117.) *Olla*-verbi on mukana intransitiivilauseessa esiintyvien verbien listassa, kun taas transitiivilauseeseen sen ei oleteta kuuluvan. Intransitiivinen *olla*-verbilause voisi olla niinkin yksinkertainen kuin *Hän on*. *Olla*-verbi voi tuki olla mukana transitiivi- ja intransitiivilauseissa myös osana liittomuotoa tai verbiketjua kuten missä tahansa lausetyypissä. Seuraavassa alaluvussa esitellään liittomuotoja ja verbiketjuja tarkemmin.

Hakulinen ja Karlsson (1995: 94) esittelevät transitiivi- ja intransitiivilauseet seuraavalla tavalla: transitiivilauseen rakenne on NP + V + NP (+NP) esimerkiksi *Äitini piirtää karttoja. Isä rakensi saunan kalliolle*. Transitiivinen verbi tarvitsee kieliopillisena objektina toimivan NP:n, kun intransitiiviseen verbiin liittyy yleensä yksi, kieliopillisena subjektina toimiva argumentti. Intransitiivilauseen rakenne on NP + V (+X) esimerkiksi *Veljeni nukkuu. Lapset ovat puistossa*. On olemassa sellaisia transitiivisia verbejä, jotka voivat esiintyä lauseessa myös ilman objektia, kuten *leikkiä*. *Lapset leikkivät*, ei kuitenkaan ole elliptinen lause. Toisaalta intransitiivinen verbi voi esiintyä objektillisena, jos lauseessa on jokin resultatiivisen tulkinnan mahdollistava adverbi, esimerkiksi *Poika juoksi päänsä seinään*. Näiden seikkojen takia Hakulisen ja Karlssonin (1995: 94) mukaan voisi harkita transitiivi- ja intransitiivilauseiden yhdistämistä samaksi lausetyypiksi.

2.6 Liittomuodot ja muut moniverbiset rakenteet

Liittomuodoissa, verbiliitoissa ja verbiketjuissa on finiittinen apuverbi ja ei-finiittinen pääverbi. Apuverbi *olla* tai *ei* ilmaisee liittomuodossa pääverbin kanssa kiellon, tempuksen tai molemmat, esimerkiksi *En katso. Olen katsonut. En ole katsonut*. (ISK 2005: 442.) *On ollut. Ei ollut ollut*. Puhekielen lausumat muuttuvat helposti muotoon *Oon kattonu. On ollu. Ei oo ollu*. Liittomuodot esiintyvät yleensä finiittisinä, mutta on mahdollista, että myönteisiä liittomuotoja esiintyy myös infiniittisinä keskeisten modaaliverbien (*voida, pitää, täytyä*) tai verbien *alkaa* ja *haluta* yhteydessä (ISK 2005: 442).

Verbiliitoissa apuverbinä on useimmiten *olla*, mutta se voi olla myös *tulla* tai jokin muu verbi. Verbiliitoissa vain apuverbi kongruoi subjektin kanssa, toisin kuin liittomuodoissa. Verbiketjussa modaaliseen tai muuhun abstraktiin verbiin liittyy infiniittinen verbi, joka ei muodosta verbin täydennyksenä toimivaa lauseketta. Esimerkiksi *alkoi itkeä, saattavat lähteä* ja *sattuu olemaan* ovat verbiketjuja. (ISK 2005: 443.)

2.7 Kysymys-, käsky- ja kieltomuodot

Kielellisessä vuorovaikutuksessa kuulijalla tai lukijalla voi olla erilaisia rooleja. Hän voi olla tiedon vastaanottaja, kysymykseen vastaaja, pyyntöön, ehdotukseen tai käskyyn reagoija. Päälause on väite-, kysymys- tai käskylause. (Alho – Kauppinen 2008: 166.) Semanttisesti tarkasteltuna kysymyslauseita voidaan pitää käskyjen lähisukulaisina (Hakulinen – Karlsson 1995: 281).

Kysymys on epätietoisuuden ilmaus, mutta myös vastaanottajalle suunnattu kehoitus täydentää puuttuvaa tietoa vastaamalla esitettyyn kysymykseen. Vastausta voidaan pitää kysymystapahtuman onnistumisen edellytyksenä tai välttämättömänä osana. Sitä voidaan tarkastella myös vain puhujan intention kautta huomioimatta sitä, mitä seuraa kysymyksen jälkeen. (Raevaara 1996: 23.) Ammattilainen esittää asiakkaalle kysymyksiä saadakseen tietoa ja varmistaakseen, että on ymmärtänyt asiakkaan aiemmin kertomat asiat oikein (Raevaara 2006: 86). Sellaiset kysymykset, joiden on tarkoitus tuottaa kysyjälle tietoa tai varmistusta jostakin asiasta, ovat aitoja kysymyksiä. Aitoihin kysymyksiin voi verrata retorisia kysymyksiä, joita ovat esimerkiksi opettajan tarkistuskysymykset. Opettaja tietää kyllä, paljonko kaksi kertaa viisi on, mutta hän kysyy sitä oppilaalta saadakseen tiedon oppilaan osaamisesta. Prototyyppinen kielellinen keino kysymisen puhetoiminnossa on kysymyslause eli interrogatiivilause, esimerkiksi *olla*-verbillinen kysymys *Onko sinne pitkä matka?* Myös lausetta lyhyempiä, kysymysaineksen sisältäviä ilmauksia käytetään, kuten *Ratakatuko? Mikä? Miten niin? Entäs minä?* (ISK 2005: 1588.) Vastaavia *olla*-verbillisiä kysymyksiä ovat esimerkiksi *Onko? Olikohan?*

Suomen kielen kysymyssuffiksi on *-ko, -kö*. Se liitetään verbeihin persoonapäätteen jälkeen, esimerkiksi *menemme – menemmekö*. Negatiivista kysymystä muodostettaessa kysymyssuffiksi *-kö* liitetään lauseen alussa olevaan negatiivisanaan, esimerkiksi *Etkö sinä ole suomalainen? Eikö hän voi tulla?* (White 2008: 166–168.) Puhekielessä kysymys voi muuttaa muotoaan. Voidaan kysyä *Onko se millasta?* Kirjoitetussa kielessä tällainen lause ei olisi kohdekielinen, mutta puhuttu kieli pyrkii usein lyhentämään ja yksinkertaistamaan lausumia (Tiittula 1992: 55, 85). Tällaisesta ovat hyvä esimerkki *onks*-tyyppiset lauseet, kuten *Onks sulla koiraa?*

Imperatiivi ilmaisee käskyä tai kieltoa, esimerkiksi *Puhu! Puhukaa!* Nykykielessä imperatiivia käytetään vain aktiivin preesensissä. Normaalisti käskyt, määräykset ja kiellot ilmaistaan imperatiivin yksikön ja monikon 2. persoonan muodoilla, esimerkiksi *Tule tänne! Älä tule tänne!* (White 2008: 186, 193.) *Olla*-verbin sisältäviä imperatiiveja ovat esimerkiksi *Ole hiljaa! Olkaa valmiina!* Puhutussa kielessä käsky *olla hiljaa* taipuisi luonnollisesti muotoon *Oo hiljaa!* Imperatiivilauseella on eri funktioita: sillä käsketään, kehoitetaan, ohjataan, ohjailtaan, luvataan, toivotetaan ja toivotaan. Esimerkiksi *Valitse noin puolimetrisiä puhtaita rauduskoivun oksia. Helpota hankintojasi K-raudan rahoituksella. Eläköön jalkapallo!* (Alho – Kauppinen 2008: 101–102.) *Olla*-verbillisiä muotoja käytetään ainakin luvatta ja toivottaessa, esimerkiksi *Olkoon menneeksi! Onneksi olkoon!* ISK (2005: 1511) on samaa mieltä Alhon ja Kauppisen kanssa käsky- eli imperatiivilauseen funktioista. Imperatiivilauseella

puhuja käskee, kehottaa, pyytää, antaa luvan tai neuvoo jotakin. Imperatiivimodus on käskylauseen verbin muoto, joka edustaa deonttista modaalisuutta. Käskylauseita ovat esimerkiksi *Odota vähän. Tulkaa sisälle. Ottakoot kaikki tavarat mukaansa. Älä sitten puhu tästä kenellekään.* (ISK 2005: 1511.) Myös *olla*-verbillinen muoto on mahdollinen, esimerkiksi *Olkoon tämä meidän salaisuutemme.*

Kieltolause liittyy myönteistä lausetta kiinteämmin kontekstiin. Kielto on modaalinen ilmiö, jonka avulla puhuja epäilee lauseen propositionaalisen sisällön totuuden. (Hakulinen – Karlsson 1995: 266.) Kielto ilmaistaan kielteisessä liittomuodossa apuverbillä ja pääverbillä. Pääverbi on kielto- tai partisiippimuodossa ja apuverbinä on kieltoverbi. *Olla*-apuverbin vastaava muoto on kieltoverbin pääverbina liittotempuksissa. Kieltoja ovat esimerkiksi *en tiedä, ei lähde, ette olisi kertoneet* ja *eivät liene kuulleet.* (ISK 2005: 135.) Suomen kielen negatiivisana on persoonissa taipuva verbi. Kaikilla persoonamuodoilla on oma negatiivisanansa. Ei ole siis olemassa yhtä negatiivisanaa, jolla voisi aina vastata kysymykseen kielteisesti. (White 2008: 167.)

2.8 Imperfekti- ja futuurimuodot

Verbin imperfektimuodossa on aikasuhdetta ilmaiseva tunnus *i* tai *si*. Imperfekti ilmaisee mennyttä aikaa eli tilanne esitetään puhehetkeä aikaisempana. Sanojen *eilen, silloin, viime kesänä* tai *vuonna 1809* ja imperfektimuodon avulla voidaan ilmaista tietyn aikaista mennyttä tekemistä tai tapahtumista. Imperfekti on definiittinen, sillä se viittaa tiettyyn ajankohtaan menneisyydessä. (ISK 2005: 1457–1458.)

Suomen kielen imperfekti kuljettaa juonta eli se on kerronnan tempus, esimerkiksi *Kuusi vuotta sitten Aira Suvio-Samulin pystytti talonsa pihalle graniittisen patsaan isästään, joka kaatui jatkosodan alussa* (2008: 96–97). Samaa korostavat Hakulinen ja Karlsson (1995: 249). Imperfektia käytetään puhekielessä myös ilmaisemaan kohteliaisuutta, esimerkiksi *Minne tämä juna menikään?* (Alho – Kauppinen 2008: 96–97). *Olla*-verbillisiä muotoja olisivat esimerkiksi *Olikohan tämä paikka vapaa? Olisinko voinut auttaa?* Puhekielen ominaisuuksien vallatessa nämä lauseet ne muuttuisivat luultavasti muotoon *Olikohan tää paikka vapaa? Oisinko voinu auttaa?*

White tiivistää ja yksinkertaistaa kielioppikuvauksen kielenoppijoiden tarpeisiin, mistä johtuu, että hän esittelee imperfektin tunnuksiksi on vain *i:n*. Imperfektia muodostettaessa tunnus liitetään verbin taivutusvartalon ja persoonapäätteen väliin, esimerkiksi *kysyittekö, sanoinhan, nukuin* ja *nukkuivat*. Verbityypeillä 1, 2, 3, 5 ja 6 (*sanoa, juoda, tulla, pestä, tar-*

vita, vanheta) verbin vartalon viimeinen vokaali voi muuttua imperfektin *i*-tunnuksen vaikutuksesta, esimerkiksi *sanoin, join, tulin, pesin, tarvitsin, vanhenin*. (White 2008: 170–171.)

Futuurilla viitataan tulevaan aikaan. Tuleva on aina jotakin, mitä vasta odotetaan, ennustetaan tai suunnitellaan tapahtuvaksi, joten futuuri on vain osittain temporaalinen kategoria. (ISK 2005: 1468.) Suomen kielessä ei ole monien muiden kielten lailla erityistä futuurin verbimuotoa, vaan tulevaa aikaa ilmaistaan yleensä preesensillä. Preesensillä on siis kaksi funktiota: nyt, tällä hetkellä ja huomenna, ensi viikolla, tulevaisuudessa. Futuurin funktio tehdään selväksi esimerkiksi tulevan ajan ilmauksella, futuuriverbillä tai perfektin avulla silloin, kun se ei käy ilmi verbin tempuksesta. (White 2008: 183, Alho – Kauppinen 2008: 94). Vaikka suomessa ei ole morfologista futuuritempusta, on mahdollista puhua ilmausten futuurisesta merkityksestä. Tulevaan hetkeen viittaavat esimerkiksi seuraavat lauseet: *Kun aloitat nyt, olet kymmenen vuoden päästä huiman pitkällä! Syntymävuosi määrittelee mihin vuoroon olet kuuluva. Vietän rauhallisen juhannuksen sitten, kun olen vanha ja raihnainen*. (ISK 2005: 1468.)

2.9 Konstruktiokielioppi

Tämän tutkimuksen teorettinen viitekehys on konstruktiolähtöinen. Siihen sisältyy idea siitä, että kielen prosessoinnissa keskitytään suurehkoihin kielellisiin kokonaisuuksiin (Goldberg 2003: 219). Tämän periaatteen myötä konstruktiotajattelu soveltuu puhutun kielen lausumien tutkimiseen hyvin; ovathan nekin itseään suuremman kokonaisuuden itseään pienemmistä palasista rakentuvia osia eli kokonaisuuksia. Konstruktiokielioppi liittyy teorettisena viitekehystenä Cefling- ja Topling -projekteihin, joita kuvaillaan tämän työn johdanto-osassa (Topling-hankkeen tutkimussuunnitelma 2010: 4). Tässä tutkimuksessa keskitytään puhutun kielen lausumiin, jotka rakentuvat *olla*-verbin ympärille. Ne kuitenkin jaotellaan kirjoitetun kielen syntaktisten lausetyyppien mukaisesti, koska puhuttua kieltä varten ei ole kehitetty omaa, erityistä lausetyyppiä. Näin ollen verbiä *olla* tutkitaan osana suurempaa kokonaisuutta, lausetta tai lausumaa.

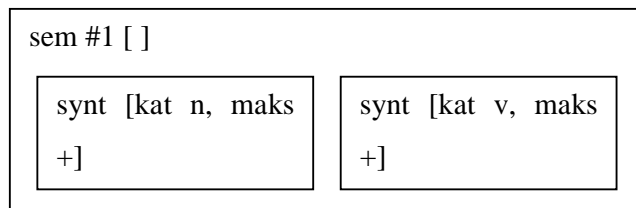
Konstruktiokieliopin päämäärä on selittää kaikki kielen rakenteet, ja näin pyritään kielen kieliopin mahdollisimman täydelliseen kuvaamiseen. Tavoitteena on lisäksi kuvauksen yksinkertaisuus ja yleistettävyyys. (Kieli ja sen kieliopit 2004: 56.) Kun kielioppi on kuvattu täydellisesti, kielen oppija tai tutkija voi valita analyysistä ne osat ja asiat, joita tarvitsee. Tässä tullaan kielioppimallin yleistettävyyteen ja monikäyttöisyyteen. Syntaktisesti hyvin muodostuneet sanajonot määräytyvät konstruktiokieliopissa osien arvojen yhteensopivuuden eli

unifikaation perusteella. Konstruktion osien täytyy sopia yhteen. Ominaisuuksien arvot eivät esimerkiksi voi olla ristiriidassa siten, että samalla ominaisuudella olisi toisessa osassa plusarvo ja toisessa miinusarvo. Konstruktiokieliopin ajatus on, että suuri osa semantiikan ja pragmatiikan ilmiöistä on koodattu syntaksiin ja on olemassa vain hyvin vähän rakenteita, joilla ei ole erityistä semanttista tai pragmaattista funktiota. (Kieli ja sen kieliopit 2004: 55–56.)

Charles Fillmore ja Paul Kay (ks. Kay 1997) ovat kehittäneet konstruktiokielioppimallia. Muita kielioppimallin käsittelystä tunnettuja tutkijoita ovat muun muassa Adele Goldberg (1995, 2003) ja suomalaiset Jaakko Leino ja Pentti Leino (ks. Constructional Reorganization 2008). Konstruktiokieliopin ajatuksen mukaan kielioppi on kielen eri konstruktioiden eli rakenteiden luettelo. Konstruktiolla tarkoitetaan esimerkiksi lauseita, mutta mikä tahansa kielen ilmaus voi olla konstruktio, myös sana tai lauseke. Vaikka konstruktion määritelmä vaihtelee jonkin verran, useimmat tutkijat luottavat tähän Goldbergin (1995) ja Fillmoren määritelmään (Constructions in Acquisition 2006: 3). Ylemmän tason konstruktiot säätelevät esimerkiksi sitä, mistä semanttisesta roolista muodostuu subjekti. Rakenteet esitetään kaavioina, joihin sisältyy syntaktinen, semanttinen ja pragmaattinen tieto. (Kieli ja sen kieliopit 2004: 53.) Tässä tutkimuksessa käytetään enemmänkin konstruktiokieliopin ajatusmaailmaa kuin notaatiota.

Konstruktiolla on aina muoto ja merkitys. Kun ihminen oppii kieltä, hän oppii rakenteen ja tietyn merkityksen. Konstruktioajattelu liittyy osaamisen määrittelyyn. Kun kieli nähdään konstruktioina, osaamisen määritelmä muuttuu. On mahdotonta sanoa, missä vaiheessa jokin kielen osanen on opittu. Vastakohtana sääntöpohjaiselle ajattelulle konstruktioajattelun mukaan oppija osaa sen, mitä tuottaa. (Pallotti 2007: 363–365.) Sääntöpohjaisen ajattelun mukaan oppija osaa esimerkiksi kysyä *Kuka sinä olet?* sitten, kun hän osaa muun muassa kysymyksen, kysymyslauseen sanajärjestyksen ja tarvittavan verbintaivutuksen. Konstruktioajattelu näkee oppijan osaavan muodostaa kyseisen lauseen silloin, kun hän tuottaa sen.

Tässä tutkimuksessa keskitytään konstruktiokieliopin ajatusmaailmaan ja -malleihin, mutta teoriataustan syventämiseksi seuraavana esitellään lyhyesti konstruktiokieliopin notaatioita. Kielellisen ilmauksen rakenne kuvataan hierarkkisten puukuvaimien sijaan laatikko-kaavioilla. Laatikoiden sisäkkäisyydellä osoitetaan eri yksiköiden suhteet eli millaisia rakenteosia konstruktion eli kokonaisuuteen kuuluu. Subjekti–predikaatti-konstruktio esitetään seuraavasti:

Suorakulmion sisällä olevat pienemmät laatikot kertovat, että subjektin ja predikaatin muodostama rakenne sisältää kaksi osaa. Ensimmäinen osa on kuvattu vasemmanpuoleisessa laatikossa subjektiksi ja siitä annetaan seuraavaa tietoa: kategorialtaan se on nomini ja kantaa maksimaalisuusarvoa. Maksimaalisuusarvo tarkoittaa, että tässä rakenteessa yksikön, joka esiintyy subjektin paikalla, täytyy voida toimia subjektina yksin. Esimerkiksi ilmaus *tieto Suomesta* voi olla subjekti, mutta pelkästään *Suomesta* ei voi. Toinen tieto, rooli, kertoo tämän olevan kieliopilliselta funktioltaan subjekti. Oikeanpuoleinen laatikko antaa tiedon siitä, että toinen konstruktion yksikkö on verbi syntaktiselta kategorialtaan. Semanttinen funktio on sama kuin koko rakenteella eli #1 [], joka tarkoittaa sitä, että osa ja kokonaisuus viittaavat samaan asiaan eli ne ovat samaviitteisiä. Hakasulkeet tarkoittavat tyhjinä sitä, että ominaisuutta ei ole spesifioitu. Tässä kuviossa verbiä ja koko rakennetta siis merkitään samalla ominaisuudella, mikä tarkoittaa sitä, että kielioppimalli on verbikeskeinen eli verbi on lauseen pääasana. (Kieli ja sen kieliopit 2004: 54.)

Kuvaustapa vaikuttaa ensin vaikeaselkoiselta, mutta lopulta kyse on vain hyvin yksityiskohtaisesta kielen osien ominaisuuksien kuvaamisesta. Tässä tutkimuksessa keskitytään *olla*-verbin tarkasteluun erityisesti syntaktiselta kannalta, joten näin yksityiskohtaiseen kuvaamiseen ei ole tarvetta. Tästä huomataan hyvin konstruktiokieliopin monipuolisuus; viitekehyksestä voidaan poimia kullekin tutkimukselle sopiva määrä yksityiskohtaista analyysia tai voidaan pohjata konstruktioajatteluun. Kielen hyvin muodostuneet sanajonot osoitetaan kieliopin konstruktiolla ja niiden pohjalta tuotetut ilmaukset ovat kielen rakenteita. Konstruktioiden eli rakennekaavioiden perusteella määräytyvät kielen kieliopilliset rakenteet. (Kieli ja sen kieliopit 2004: 54.) Konstruktioajatteluun pohjautuvassa tutkimuksessa ja analyysissä pääpaino on kokonaisuusien hahmottamisella ja tarkastelulla.

Kielen piirteitä käsitellään kokonaisuuksina ja näitä kokonaisuuksia sekä kielen oppimista käyttöön perustuvana (usage-based) prosessina (Tomasello 2005: 4, Eskildsen 2008: 335). Tällainen ajattelumalli on osana Cefling- ja Topling-hankkeita sekä Kynsijärven pro gradu -tutkimusta. Tomasello (2005: 1–7) esittelee usage-based -ajatusmallia lasten kielen kehityksen ja oppimisen kautta. Lapset oppivat äidinkieltensä ympärillään olevilta ihmisiltä,

kielen käytön kautta. Ihminen on biologisesti valmis oppimaan minkä tahansa kielen äidinkielenään. Se, mitä kieltä tai kieliä lapsen ympäristö käyttää, määrää tämän äidinkielen. (Tommasello 2005: 1.) Tällainen erityinen herkkyyks oppia kieli automaattisesti, ilman ponnisteluja, kestää tietyn kehitysvaiheen ajan. Kuitenkin aikuinenkin voi oppia uuden kielen opiskelematta sitä. Tällöin kieli opitaan elämällä siinä, kuuntelemalla ja yrittämällä eli käytön ja ympäristön kautta. (Nuutinen 1994: 9.) Seuraavaksi esitellään *olla*-verbin käyttöä venäjän ja japanin kielissä, joita tämän tutkimuksen informantit puhuvat äidinkielenään.

2.10 *Olla*-verbin vastineet venäjän ja japanin kielessä

Tutkimuksen informanttien äidinkielet ovat venäjä ja japani. Tarkastelen seuraavaksi *olla*-verbin osaa näissä kielissä, koska se voi osaltaan vaikuttaa informanttien muodostamiin lauseisiin. Venäjän kielen *быть*-verbi on suomeksi *olla*. Verbistä voidaan muodostaa preesens-, preteriti-, futuuri-, konditionaali- ja imperatiivimuodot. Nämä ovat suomen kielen tempusten ja modusten kaltaisia. Venäjän kielessä on erityinen futuurimuoto toisin kuin suomen kielessä. Preesensmuotoa ei merkityksessä *on* tai *on olemassa* nykyisin yleensä käytetä. Sitä käytetään, kun on kyse tieteellisistä määritelmistä, omistussuhdetta ilmaisevista rakenteista ja toisinaan merkityksessä *olla olemassa*. (Ojanen 1970: 168–169.) Venäjässä ei ole vastineita suomen kielen imperfektille, perfektille ja pluskvamperfektille. Mennyttä aikaa edustaa preteriti. (Nikiforow et al. 1998: 78.) Nykyhetkestä kerrottaessa *olla*-verbi jää yleensä pois. Suomeksi sanotaan *Tämä (tässä) on Leena.*, mutta venäjäksi yleensä vain *Tämä Leena.* (Nikiforow et al. 1998: 33–34.)

Japanin kielessä *desu* tarkoittaa *olla*. *Desu* on tavallisin japanin verbi, ja se eroaa muista verbeistä niin paljon, että sitä tarkastellaan yleensä erillisenä kategoriana. Verbi *desu* taipuu peruskategorioissa myönteisessä ja kielteisessä preesensissä ja imperfektissä. Toisin kuin venäjän kielessä, japanissa käytetään aina *olla*-verbiä myös preesensmuotoisissa lauseissa. Esimerkiksi *Kore wa pen desu.* tarkoittaa *Tämä on kynä.* ja *Ano hon wa yomiyasui desu.* tarkoittaa *Tuo kirja on helppo lukea.* (Lampkin 1995: 11.) Näin ollen voisi olettaa, että venäjää äidinkielenään puhuva informantti H2 jättäisi *olla*-verbin preesensmuotoisesta suomenkielisestäkin lauseesta herkästi pois, mutta japania äidinkielenään puhuva informantti H1 käyttäisi *olla*-verbiä myös kertoessaan nykyhetkestä.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Aineisto ja aineistonkeruu

Tutkimuksessa on mukana kaksi informanttia. Molemmat opiskelevat suomea toisena kielenä Jyväskylän yliopiston kielikeskuksen kursseilla ensimmäistä vuotta. Haastateltava 1:n (H1) äidinkieli on japani ja haastateltava 2:n (H2) äidinkieli on venäjä. Molemmilta informanteilta on kerätty aineistoa haastattelemalla neljä kertaa vuoden aikana. Haastatteluiden välillä on aikaa kolmesta neljään kuukauteen. Seuraavassa taulukossa on esitettyä molempien informanttien haastattelukertojen ajankohdat ja eri kerroilla käytetyt tehtävät (liitteet 4 ja 5). Kerroon lisää tehtävistä myöhemmin tässä alaluvussa.

Taulukko 2. Aineistonkeruukertojen ajankohdat ja käytetyt tehtävät.

	1. haastattelu	2. haastattelu	3. haastattelu	4. haastattelu
H1	maaliskuu 2010	kesäkuu 2010	syyskuu 2010	joulukuu 2010
H2	maaliskuu 2010	kesäkuu 2010	lokakuu 2010	joulukuu 2010
tehtävä	sammakkotarina	joukko kuvia	sammakkotarina	sammakkotarina

Eri informantteihin ja haastattelukertoihin viitataan jatkossa niin, että merkintä (H1/1) aineisto-oesimerkin perässä tarkoittaa, että haastateltava numero yksi on sanonut kyseisen lausuman ensimmäisellä haastattelukerrallaan.

Yleisten kielitutkintojen arvioija arvioi kaikki haastattelut puhumisen arviointiasteikolla, jotta tuloksia voidaan asettaa eri taitotasolle. Yleisten kielitutkintojen taitotasojen kuvaukset ovat liitteessä 3. Koulutetun arvioijan mukaan informantti H1:n puheaineisto on tasolla 3 (keskitaso) ja informantti H2:n aineisto tasolla 2 (perustaso) kaikilla haastattelukerroilla.

Kaikki haastattelut on tehty Jyväskylän yliopiston päärakennuksen aulassa. Tila on kai-kuva ja hieman rauhaton, mutta haastatteluiden äänitys MP3-laitteella on onnistunut hyvin. Informantit ovat usein haastattelutilanteiden alussa lievästi hermostuneita, joten yleinen tila sopii paikaksi hyvin silloin, kun äänenlaatu vain riittää. Haastattelutilanne ei tällöin ehkä tunnu niin viralliselta tai jännittävältä kuin jos haastattelu tapahtuisi jossakin erillisessä, aivan hiljaisessa tilassa. Jokainen haastattelukerta on kestoltaan noin 30 minuutin mittainen. Haas-

tattelukertojen välillä on muutaman minuutin eroja, mutta eri esiintymät on laskettu 1000 sanaa kohti, jotta eri kerroilla kerätty aineisto olisi vertailukelpoista. Tutkijan rooli on jokaisella aineistonkeruukerralla samanlainen. Jokaisen kerran alussa keskustellaan esimerkiksi kuulumisista, opinnoista, suunnitelmista ja suomen kielen ja haastateltavan äidinkielen eroista. Keskusteluiden aikana tutkijan rooli on aktiivinen, koska on kyse keskustelusta. Keskustelu voi tuottaa erilaisia lausumia, muun muassa kysymyksiä, yksisanaisia vastauksia ja eri tempuksia sisältäviä puheenvuoroja. Monologista puhetta haastateltavat tuottavat aineistonkeruutilanteen toisella puoliskolla. Noin puolet haastatteluajasta käytetään nimittäin tehtävään, jossa informantti kertoo kuvasta itse valitsemiaan asioita ja tutkija esittää tarkentavia kysymyksiä vain, kun se on tarpeellista.

Kolmella haastattelukerralla (ks. taulukko 2) informantit kertovat tarinan Mercer Mayerin paljon eri tutkimuksissa käytetyn *Frog, where are you?* -kuvasarjan (ks. liite 4) pohjalta (Julin 2001, Toikkanen, 2005). Kuvien avulla on mahdollista kertoa tarina sammakosta, joka on lemmikkinä pienellä pojalla, mutta pääsee eräänä yönä karkumatkalle. Kuvat ovat hyvin yksityiskohtaisia ja niissä on paljon samanaikaisia tapahtumia. Sen takia kuvasarjaa voidaan käyttää eri vaiheissa olevilla kielenoppijoilla. Alkuvaiheen oppijat voivat nimetä asioita kuvista ja kehittyneet oppijat kertoa hyvinkin monimutkaisen tarinan käyttäen eri tempuksia ja muita rakenteita. Tämän tutkimuksen informantit kertoivat kuvista tarinan, kuvailivat tarinan henkilöitä ja sitä, mitä nämä sanoivat, tunsivat ja ajattelivat. Ehkä tarinan kertominen on ihmisille tyypillinen reaktio, kun he näkevät kuvasarjan, jossa samanlaiset elementit toistuvat.

Toisella haastattelukerralla on käytetty erilaista kuvaa (ks. liite 5), jotta informanttien mielenkiinto ja motivaatio kertomiseen säilyisivät ja jotta saataisiin aikaan mahdollisesti erilaista kerrontaa ja syntaktisia rakenteita. Kyseessä on joukko värillisiä kuvia arkisista esineistä satunnaisessa järjestyksessä. Informantin tehtävänä on kertoa kuvista kaikkea, mitä osaa. Kuvista voisi kertoa tarinankin yhdistelemällä niitä toisiinsa, esimerkiksi kertomalla koirasta, joka asuu jossakin kuvatuista taloista ja pitää päärynöistä. Tarinointi ei ilmeisesti tämän tehtävän yhteydessä tullut informanteille mieleen, sillä he lähinnä nimesivät kuvia. Tämä onkin selkeämpi tehtävä; kertoa asioiden ulkonäöstä jotakin, esimerkiksi minkä värisiä ne ovat. Kyseinen tehtävä ei toiminut puheen tuottajana yhtä hyvin kuin tarinamuotoinen kuvasarja, minkä takia seuraavilla kahdella aineistonkeruukerralla käytettiin jälleen Sammakkotarina-tehtävää.

Haastatteluiden jälkeen olen kuunnellut ne useaan kertaan ja litteroinut samalla tekstinkäsittelyohjelmalla. Litteroinnissa on käytössä karkea menetelmä, eli sanottujen asioiden li-

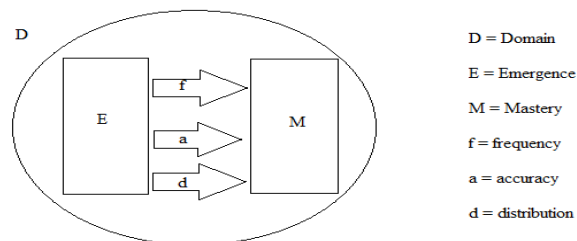
säksi on merkitty vain tauot, kysymykset ja kysyvä intonaatio, muun kielen kuin suomen käyttö ja kesken jääneet sanat. Karkea litterointitapa riittää, koska tässä tutkimuksessa ei ole kysymys tarkkaa transkribointia vaativasta analyysitavasta kuten keskusteluanalyysistä. Käytössä olevat litterointimerkit ovat liitteessä 2. Olen etsinyt litteraateista kaikki informanttien lausumat, joissa on tai pitäisi olla mukana *olla*-verbi. Tämän jälkeen olen jaotellut nämä lausumat syntaktisten lausetyyppien mukaan ja merkinnyt lausumiin muut tutkimani seikat, kuten liittomuodot, moniverbiset rakenteet ja kopulalauseiden eri kategoriat. Jako syntaktisiin lausetyyppeihin ja muihin tarkastelemini piirteisiin on osittain päällekkäistä. Esimerkiksi lause *Laukussa oli pieni koira*. lasketaan sekä eksistentiaalilauseeksi että imperfektimuodoksi.

Eksistentiaalilauseen ja kopulalauseen rajanveto on välillä hankalaa. Muiden syntaktisten lausetyyppien tunnistaminen ei ole juuri tuottanut hankaluuksia. Myös Ivaska (2009: 35) on huomannut yksiselitteisen rajanvedon eksistentiaalilauseiden ja muiden välille mahdottomaksi. Erityisesti kopulalause kertoo usein jotakin myös eksistenssistä, joten eksistentiaalilauseiden ja kopulalauseiden välinen tarkempi huomiointi on perusteltua. Tässä tutkimuksessa olen tehnyt näiden lausetyyppien välisen rajanvedon Kynsijärven tutkimuksen mukaisesti. Eksistentiaalilauseiksi on katsottu vain ne *olla*-verbilliset lauseet, jotka alkavat paikanmääreellä. Muut paikkaa tai sijaintia ilmaisevat lauseet on luokiteltu kopulalauseiksi. Kaikki laskelmat on tulosten vertailukelpoisuuden varmistamiseksi laskettu esiintymismäärien lisäksi 1000 sanaa kohti. Olen laskenut eri aineistonkeruukertojen sanamäärät informanteittain ja suhteuttanut eri esiintymien määrät eri aineistonkeruukerroilla 1000 sanaa kohti. Eli jos esimerkiksi informantti H1:n ensimmäisessä haastattelussa olisi 500 sanaa ja 50 *olla*-verbillistä lausetta, niin 1000 sanaan suhteutettuna luvut olisivat 1000 sanaa ja 100 *olla*-verbillistä lause-esiintymää. Eri esiintymien laskemisen jälkeen olen esitellyt tulokseni, joista kerrotaan lisää neljännessä pääluvussa.

3.2 DEMfad-malli

Tutkimuksen aineistoa analysoidaan DEMfad-mallin avulla. Kerron mallista ja sen käytöstä tässä alaluvussa ja mallin käytännön toteuttamisesta analyysiosissa eli seuraavassa pääluvussa 4. DEMfad-malli on Cefling- ja Topling -hankkeissa kehitetty teoreettinen malli, jonka avulla on mahdollista yhdistää kielitaidon eri näkökulmat: kielellinen, viestinnällinen ja kielitaidon kehittymisen näkökulma. Mallin avulla voi verrata erilaisten kielitaidon ominaisuuksien kehittymistä eri kielissä ja eri taitotasolla. (Franceschina et al. 2006.)

Taajuus (frequency), tarkkuus (accuracy) ja kompleksisuus (complexity) kuvaavat kielitaidon kehittymistä. DEMfad-malli pohjautuu näiden käsitteiden varaan. Oletus on, että yksittäiset kielelliset piirteet ilmaantuvat oppijan kieleen tietyllä kielitaidon tasolla ja tietyn kehityskulun jälkeen näitä piirteitä osataan käyttää kohdekielen mukaisesti. Taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus ovat kielitaidon kehityksen kuvaajia. Taajuus ja tarkkuus liittyvät kvantitatiiviseen analyysiin. Seuraavassa kuviossa 1 on kuvattuna DEMfad-malli.

Kuvio 1. Demfad-malli (Franceschina et al. 2006).

Domainilla (D) tarkoitetaan yksittäisiä kielen piirteitä. Yksittäisen kielen piirteen oletetaan ilmaantuvan (Emergence = E) kieleen tietyllä kielitaidon tasolla ja vaiheittaisen kehittymisen jälkeen se osataan kohdekielisesti (Mastery = M). Taajuudella (f) kuvataan sitä, miten usein tietty kielen piirre esiintyy oppijantuotoksessa 1000 sanaa kohden. Tuotteliaisuus on yksi sujuvuuden indikaattoreista, joten taajuus liittyy sujuvuuteen. Tarkkuudella (a) mitataan kielen piirteen esiintymien kohdekielisyyttä eli sitä, miten usein piirre on osattu tuottaa oikein. Taajuus ja tarkkuus määritetään kvantitatiivisen analyysin avulla. Kompleksisuuden kehitystä tarkastellaan distribuution (d) avulla. Tällainen tarkastelu on kvalitatiivista. Distribuutiokäsite määrittää sen mukaan, millainen kielen piirre on tarkasteltavana. Esimerkiksi jonkin piirteen suurempi variaatio tai monipuolisempi käyttö voi kertoa kompleksisuuden kehittymisestä, mutta jonkin muun kielen piirteen ollessa kyseessä määrittely voi olla erilainen. (Franceschina et al. 2006.)

Tässä tutkimuksessa kompleksisuuden kehittymisestä kertoo käytettyjen lausetyyppien ja muiden kielen piirteiden monipuolistuminen, ei niinkään tutkittavan kohteen eli *olla*-verbien laskennallinen määrä. Kielen piirteiden monipuolistumisesta kertoo se, että ensimmäisellä aineistonkeruukierroksella tiettyjä kielen piirteitä, esimerkiksi jotakin lausetyyppiä,

ei esiinny tai esiintyy vain vähän, mutta myöhemmillä haastattelukerroilla esiintymät lisääntyvät.

4 TULOKSET

Tässä tutkimuksessa keskitytään *olla*-verbiin ja *olla*-verbillisiin lauseisiin. Seuraavissa analyysseissä ovat näin ollen mukana vain *olla*-verbilliset lauseet. Moniverbiset rakenteet, liitto- muodot, kysymys-, käsky- ja kieltomuodot, imperfekti- ja futuurimuodot sekä *olla*-verbin puuttuminen, *olla*-verbillä korvaaminen ja tunnekausatiivit ovat päällekkäisiä tutkimuskohteita lausetyyppijaottelun kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi kopulalause voi olla kysymysmuotoinen, esimerkiksi *Mitä tämä on?*

4.1 *Olla*-verbillisten lauseiden taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus

Tässä pääluvussa vertaillaan kahden eri informantin tuotoksia ja kielen kehitystä toisiinsa, minkä vuoksi esimerkit ja taulukot on jaoteltu haastattelukertojen ja informanttien mukaan. Useimmissa taulukoissa on mukana myös kahden informantin tuotosten kohdekielisyys, jonkin piirteen esiintymismäärien tai muun vastaavan keskiarvo, jotta kolmannen tutkimuskysymyksen käsittely eli vertailu kirjoitettuun aineistoon mahdollistuisi.

Olla-verbiä esiintyy tutkimusaineistossa erilaisten lauseiden yhteydessä. Seuraavista aineistoesimerkeistä näkyy, että *olla*-verbi voi esimerkiksi olla predikaattina kopulalauseessa, joka kuvailee ominaisuutta, kuten esimerkissä 4, tai sellaisessa kopulalauseessa, joka ilmaisee paikkaa kuten esimerkissä 5. Kopulalauseen eri kategorioista kerrotaan lisää alaluvussa 4.2.2. *Olla*-verbi voi olla myös osa omistuslausetta kuten esimerkissä 6 tai osa eksistentiaalilauseetta kuten esimerkissä 7. Myös transitiivi- tai intransitiivilause voi sisältää *olla*-verbin, kuten huomataan esimerkeistä 8 ja 9. Esimerkin 8 lause on tulkittu olemaan kohdekielisesti seuraavanlainen: *He olivat etsimässä sammakkoa.* ja esimerkin 9 lauseen on ajateltu olevan *Mehiläinen on lentämässä.* *Olla* on siis osa näitä kaikkia, keskenään erilaisia, kokonaisuuksia.

4. talo on musta (H2/2)
5. tässä poika on metsässä (H2/3)
6. poikalla am on sannakko (H2/4)
7. Jyväskylässä oli tosi kylmä (H2/4)
8. he oli- olivat aa ensiä sannakkoa (H2/4)
9. mehiläinen on len- lensi lentää (H1/1)

Olla-verbillisten lauseiden määrä vaihtelee eri haastattelukerroilla ilman säännönmukaisuutta, kuten näkyy seuraavasta taulukosta 3.

Taulukko 3. *Olla*-verbillisten lauseiden esiintymismäärät aineistossa.

	1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu	
	H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
n	53	12	37	43	50	26	37	28
/1000	78	54	124	105	73	40	59	47

Taulukossa on esitettyä *olla*-verbillisten lauseiden esiintymismäärät koko aineistossa eli se, kuinka monta kertaa *olla*-verbi on osana jotakin lausetta. Esiintymismäärät on laskettu haastatteluketojen ja informanttien mukaan. Taulukon kolmas rivi kertoo, kuinka monta esiintymää on raakalukuna aineistossa. Neljäs rivi kertoo lauseiden määrän 1000 sanaa kohti, eli miten monta lausetta aineistossa on suhteutettuna 1000 sanaan. Kyseisen rivin esiintymismäärät on tummennettu, koska siinä oleva tieto mahdollistaa tämän tutkimuksen tulosten vertailukelpoisuuden.

Yleensä taajuuden kasvaminen tarkoittaa kielitaidon kehittymistä. *Olla*-verbin suhteen näin ei välttämättä ole, koska voidaan olettaa, että kielitaidon karttuessa *olla*-verbirakenteita opitaan korvaamaan muilla verbeillä ja rakenteilla. Oletettavaa siis olisi, että *olla*-verbillisten lauseiden määrä vähenisi, kun kielitaito paranisi. Tässä tutkimuksessa *olla*-verbillisten lauseiden esiintymismäärä ei suoraan kerro kielitaidon kehittymisestä, paikallaan pysymisestä eikä huononemisesta, koska esiintymismäärät vaihtelevat niin satunnaisesti molemmilla informanteilla. *Olla*-verbilauseiden kohdekielisyys voisi olettaa kertovan kielitaidon tasosta ja kehityksestä niin, että taitojen karttuessa kohdekielisyys lisääntyisi. Tätä voidaan tarkastella seuraavasta taulukosta 4. Kohdekielisyys määrittelystä kerrotaan tämän pääluvun edessä. Taulukon 4 esiintymien kohdekielisyys on laskettu lausetyyppien ja muiden rakenteiden kohdekielisyys mukaan.

Taulukko 4. *Olla*-verbillisten lauseiden kohdekielisyys.

	1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu		keskiarvo	
	H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
n	37/53	9/12	26/37	34/43	33/50	18/26	27/37	14/28		
%	70	75	70	79	66	69	73	50	70	68

Taulukon kolmannella rivillä esitetään kohdekielisten *olla*-verbilauseiden määrä verrattuna kaikkien *olla*-verbillisten lauseiden esiintymismäärään. Esimerkiksi taulukon kolmannella

rivillä, toisessa solussa oleva merkintä 37/53 tarkoittaa sitä, että ensimmäisellä haastattelukerralla haastateltava 1:n (H1) aineistossa on 53 *olla*-verbillistä lausetta, joista 37 on kohdekielisiä. Taulukon neljännellä rivillä on laskettuna kohdekielisten esiintymien prosentuaalinen osuus kaikista esiintymistä ja näiden keskiarvo. Taulukosta huomataan, että *olla*-verbin käytön kohdekielisyys ei juuri muutu eri aineistonkeruukierroksia verrattaessa. Informantit osaa-
vat *olla*-verbilliset lauseet melkein yhtä hyvin, ero on vain 2 prosenttiyksikköä H1:n hyväksi. Informantti H1 on Yleisen kielitutkinnon tasolla 3 ja informantti H2 tasolla 2. Saattaa olla, että informantti H2 on käyttänyt yksinkertaisempia lausetyyppejä ja rakenteita kuin H1, jolloin kohdekielisyys samantasoisuus selittyisi. Tätä analysoidaan lähemmin lausetyyppien ja muiden *olla*-verbiin liittyvien rakenteiden yhteydessä seuraavissa alaluvuissa.

4.2 Syntaktisten lausetyyppien taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus

4.2.1 Syntaktisten lausetyyppien taajuus

DEMfad-mallin mukaan yksi tarkasteltava osio aineistossa on taajuus eli se, miten paljon jonkin kielen piirteen esiintymiä on (Franceschina et al. 2006). Seuraavaksi esitellään sitä, miten suuri syntaktisten lausetyyppien taajuus on tämän tutkimuksen aineistossa. Tutkimusaineistossa esiintyy syntaktisista lausetyypeistä *olla*-verbillisinä lauseina kopulalauseita, eksistentiaalilauseita, omistuslauseita, intransitiivilauseita ja transitiivilauseita. Seuraavista esimerkeistä 10 ja 11 ovat kopulalauseita, kategorialtaan ominaisuuden kuvauksia. Esimerkit 12 ja 13 kuvaavat eksistentiaalilauseita ja esimerkit 14 ja 15 omistuslauseita. Intransitiivilauseen esimerkki on 16 ja transitiivilauseetta kuvaa esimerkki 17.

- 10. se on vaikea (H1/1)
- 11. poika on surprised@s (H1/1)
- 12. jyväskylässä oli tosi kylmä (H2/4)
- 13. tässä oli olin sannakkoperhe (H2/4)
- 14. poikalla am on sannakko (H2/4)
- 15. mulla oli kurssi (H2/3)
- 16. mehiläinen on len- lensi lentää (H1/1)
- 17. poika ja koira ovat kiinnostunut sammakkosta (H1/1)

Seuraavassa taulukossa esitellään syntaktisten lausetyyppien esiintymismäärät tutkimusaineistossa, niiden prosentuaalinen osuus kaikista *olla*-verbillisistä lauseista ja määrät laskettuna 1000 sanaa kohti. Myös informanttien yhteenlasketut esiintymämäärät ovat näkyvissä viimeisessä pääluvussa 5 tapahtuvaa puhe- ja kirjoitusaineiston vertailua varten.

Taulukko 5. Syntaktisten *olla*-verbillisten lausetyyppien esiintymismäärät aineistossa.

		1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu		
		H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2	yht./ka
kopulalause	koko aineistossa n	39	9	24	15	43	13	29	18	190
	koko aineistossa	74	75	65	35	86	50	78	64	66
	% /1000 sanaa	58	40	81	37	63	20	46	30	47
eksistentiaali-lause	koko aineistossa n	8	2	12	24	3	3	4	5	61
	koko aineistossa	15	17	32	56	6	12	11	18	21
	% /1000 sanaa	12	7	40	59	4	5	6	8	18
omistuslause	koko aineistossa n	3	1	1	4	2	10	2	4	27
	koko aineistossa	6	8	3	9	4	38	5	14	9
	% /1000 sanaa	4	4	3	10	3	16	3	7	6
intransitiivi-lause	koko aineistossa n	1	0	0	0	0	0	0	0	1
	koko aineistossa	2								0,3
	% /1000 sanaa	1								0,1
transitiivilause	koko aineistossa n	2	0	0	0	2	0	2	1	7
	koko aineistossa	4				4		5	4	2
	% /1000 sanaa	3				3		3	2	1,4

	sanaa									
yhteensä	koko aineistossa n	53	12	37	43	50	26	37	28	286
	koko aineistossa %	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	/1000 sanaa	78	54	124	105	73	40	59	47	73

Tämän tutkimuksen aineistossa esiintyy selvästi eniten kopulalauseita, joiden osuus kaikista *olla*-verbillisistä lauseista on 66 %. Toiseksi eniten on *olla*-verbillisiä eksistentiaalilauseita, 21 % ja kolmanneksi eniten *olla*-verbillisiä omistuslauseita, joita on 9 %. Lausetyypeistä vähiten esiintyy intransitiivilauseita, joita on vain yksi koko aineistossa. Lausetyyppien yleinen jakautuma on suunnilleen samanlainen molemmilla informanteilla jokaisella neljällä aineistonkeruukierroksella. Erona on, että informanteista H1 käyttää lausetyyppejä monipuolisemmin kuin H2. H1 käyttää kaikkia lausetyyppejä jo ensimmäisellä haastattelukerralla, H2:n aineistoon osa lausetyypeistä ilmaantuu vasta viimeisellä haastattelukerralla. Tämä ilmentää sitä, että H1:n kielitaito on parempi kuin H2:n. H1:n aineisto on arvioitu tasolle 3 ja H2:n aineisto tasolle 2. Tällainen monipuolisuuden tarkastelu liittyy DEMfad-mallin mukaisesti kompleksisuuteen, jota eritellään enemmän seuraavissa alaluvuissa (Franceschina et al. 2006).

4.2.2 Syntaktisten lausetyyppien tarkkuus ja kompleksisuus

Olla-verbi on kopulalauseessa lausekkeiden välissä. Predikatiivina oleva substantiivi- tai adjektiivilauseke ilmaisee lauseessa luokkaa tai ominaisuutta. Predikatiivin paikalla voi olla myös olemisen tapaa, olotilaa tai asentoa ilmaiseva adverbiaali. (Alho – Kauppinen 2008: 118–119.) Useissa kielissä kopulaa ei käytetä lauseessa ollenkaan, mikä aiheuttaa helposti ongelmia muita kieliä opiskeltaessa. Esimerkiksi venäjän kielessä, joka on informantti H2:n äidinkieli, nykyhetkestä kerrottaessa ei yleensä käytetä *olla*-verbiä (Nikiforow et al. 1998: 33–34). Suomen kielessä kopula on käytössä ja olemassa lauseessa, mutta onko se funktionaalisesti välttämätön? Tätä voidaan pohtia esimerkkien avulla. Esimerkkilauseet olisivat ymmärrettäviä, vaikka kopulaa ei mainittaisi - tosin lauseita pitäisi täydentää. Esimerkiksi aineistoesimerkki 21:n lauseesta ei voisi ymmärtää, kuka Suomessa oli tai mitä Suomessa tapahtui koko ajan, jos *olla*-verbiä eli kopulaa ei mainittaisi ollenkaan. Suomen kieli toimisi

mahdollisesti ilman kopulan käyttämistä, mutta lauseen toiset jäsenet joutuisivat ottamaan lisävastuuta persoonan ja ajan ilmaisemisesta.

- 18. se on vaikea (H1/1)
- 19. se on illalla (H1/1)
- 20. poika on kivillä (H1/1)
- 21. melkein koko ajan olin suomessa (H1/3)
- 22. nyt pyllo on pois (H1/3)
- 23. ja oli kurssi tana aamuna (H1/3)
- 24. huomenna on tentti (H1/4)
- 25. mitä on suomeksi animal@s? (H2/3)

Tässä tutkimuksessa aineiston kopulalauseet jaetaan kategorioihin sen mukaan, millainen käyttö- ja ilmaisutarkoitus niillä on. Kynsijärvi käyttää tutkimuksessaan seuraavia kategorioita: ominaisuuden kuvaus, ajanilmaus, alkuperän tai sijainnin määrittely (paikanilmaus) parhaillaan tapahtuva tekeminen ja luokittelu. Kategoriat ovat osittain päällekkäisiä, kuten Kynsijärvin toteaa. (Kynsijärvi 2007: 51.) Esimerkiksi ajanilmaukset ja parhaillaan tapahtuva tekeminen ovat vaikeita kategorioita erottaa toisistaan. Tässä tutkimuksessa kopulalauseet on jaettu kategorioihin sen mukaan, mitä tyyppiä ne selvimminkin edustavat. Tämän tutkimuksen aineistossa on kopulalauseita, jotka vaativat erilaisia kategorioita Kynsijärven mainitsemien kategorioiden lisäksi. Tällaisia ovat: menneisyydessä tapahtunut tekeminen, tuleva tekeminen tai tapahtuma ja kysymys.

Edellä olleista esimerkeistä esimerkki 18 kuuluu ominaisuuden kuvaus -kategoriaan, esimerkki 19 on ajanilmaus, esimerkit 20 ja 21 paikanilmauksia ja esimerkki 22 kuvaa parhaillaan tapahtuvaa tekemistä. Luokittelua kuvaavia kopulalauseita tämän tutkimuksen aineistossa ei ole. Esimerkki 23 kertoo menneisyydessä tapahtuneesta tekemisestä, esimerkki 24 taas tulevaisuuteen suuntautuvasta tekemisestä. Kysymyskategoriaa edustaa esimerkki 25.

Seuraavassa taulukossa on esiteltyinä kopulalauseiden sijoittuminen kategorioihin, eri kategorioiden esiintymien prosentuaalinen osuus kaikista kopulalause-esiintymistä ja lauseiden kohdekielisyys.

Taulukko 6. Kopulalauseiden kategoriat ja kohdekielisyys.

		1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu	
		H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
kuvaus	n	20	7	20	15	12	6	13	12
	%	51	78	83	100	28	46	45	67
ajanilmaus	n	2	0	0	0	0	0	0	0
	%	5							
paikanilmaus	n	13	2	2	0	20	6	6	6
	%	33	23	8		47	46	21	33
parhaillaan	n	1	0	0	0	3	0	0	0
	%	3				7			
menneisyys	n	0	0	0	0	2	0	1	0
	%					5		3	
tulevaisuus	n	0	0	0	0	0	0	2	0
	%							7	
kysymys	n	3	0	2	0	6	1	7	0
	%	8		8		14	8	24	
kohdekielisyys kopu- lauseissa	n	27/39	7/9	19/24	9/15	28/43	8/13	23/29	10/18
	%	69	78	79	60	65	62	79	56

Tämän tutkimuksen aineistossa on eniten kopulalauseita, jotka kuuluvat kuvauskategoriaan. Ne kertovat esimerkiksi, mikä tai millainen jokin asia on. Tämä osoittaa osaltaan, että kielen opiskelun alussa opitaan kuvailemaan asioita eli kertomaan, millainen jokin on. Erityisesti toisella aineistonkeruukerralla käytetty tehtävä, jossa piti kertoa asioita joukosta kuvia, on saanut aikaan kuvauskategoriaan kuuluvia kopulalauseita ja lähes vain niitä. Informantti H1:n aineistossa kuvauskategoriaan kuuluvien kopulalauseiden määrä suhteessa kaikkiin tällä informantilla tietyllä aineistonkeruukerralla esiintyneisiin kopulalauseisiin vaihtelee 28 ja 83 prosentin välillä. Informantti H2:lla vastaavaa vaihtelua tapahtuu 46 ja 100 prosentin välillä. Tästä voi päätellä, että informantti H1 käyttää erilaisia kopulalauseita monipuolisemmin, kun kuvauskategoriaan kuuluvien kopulalauseiden prosenttiosuus ei ole niin suuri kuin H2:lla.

Informantit kuvaavat melko samanlaisia asioita, kuten seuraavista esimerkeistä voi huomata. Tämä on odotuksenmukaista, koska keskustelun aiheet ja tehtävät haastattelutilanteissa ovat samanlaiset molemmilla informanteilla.

26. se on vaikea (H1/1)
27. joo se on koira (H1/1)
28. poika on tai oli yllätynyt (H1/1)
29. muutama on mysta (H1/2)
30. suo- suomalaisia ovat ihan kiva (H1/3)
31. se ei ole kristillinen (H1/4)
32. koira on kivaa (H2/1)
33. punainen oo koira (H2/2)
34. hän oli suru- surulinen (H2/3)
35. vaikka ikkuna oli tosi korkea (H2/4)
36. suklaa on tosi hyvä (H2/4)

Toiseksi eniten on paikkaa tai sijaintia ilmaisevia kopulalauseita. Tarinatehtävä kirvoittaa helposti tällaisia muotoja, koska kuvaillaan asioita ja niiden olinpaikkaa: mitä sammakko tekee ja missä. Informantti H1:n aineistossa paikkaa tai sijaintia ilmaisevien kopulalauseiden prosentuaalinen osuus kaikista kopulalause-esiintymistä vaihtelee 8 ja 47 prosentin välillä. H2:n aineiston vastaavat prosenttiluvut ovat 23 ja 46. Tässä kategoriassa ei ero kahden informantin välillä siis ole prosentuaalisesti kovin suuri; vain toisella haastattelukierroksella H2 ei käytä lainkaan paikkaa tai sijaintia kuvailevia kopulalauseita, kun H1 käyttää kahta tähän kategoriaan kuuluvaa kopulalauseita. Tällaisessa vertailussa on parempi huomioida prosentuaaliset osuudet, jotta erot eivät vääristyisi. Sen vuoksi raakalukuina ilmoitetut esiintymismäärät täytyy suhteuttaa kokonaisesiintymismääriin. Seuraavista esimerkeistä huomataan, että tämän kategorian kopulalauseet ovat molemmilla informanteilla samankaltaisia ja molemmat käyttävät myös kieltoa, kuten nähdään esimerkeistä 42 ja 43.

37. koira on maalla (H1/1)
38. ma olen aa täs- tässä (H2/4)
39. hiiri on vielä ulkona (H1/3)
40. sammakko on kotona (H2/1)
41. tässä poika on metsässä (H2/3)
42. sammakko ei ole lasissa (H1/1)
43. sammakko ei ei oli puistoassa (H2/1)

Kolmanneksi eniten kopulalauseita esiintyy kysymyksinä. Kysyminen ei ole tyypillinen toiminto tarinaa kerrottaessa, mutta haastattelutilanteissa informantit ovat kysyneet joitakin sanoja tai varmistaneet, näkevätkö kuvan oikein. Kokonaismääriin vaikuttaa tässä kohdassa lähinnä informantti H1:n aineisto, koska hän on esittänyt vähintään kaksi kopulalauseeksi luokiteltavaa kysymystä jokaisella haastattelukerralla. H2 on käyttänyt tällaista lausetta vain kerran koko aineistossa, kolmannella haastattelukerralla. Myös tästä voi havaita H1:n monipuolisemman kopulalauseiden käytön H2:n aineistoon nähden. Seuraavat aineistoesimerkit

ovat esimerkkejä H1:n ja H2:n käyttämistä kysymysmuotoisista kopulalauseista. H1:n kysymykset liittyvät kielenpiirteiden tarkistamisen lisäksi kertomistehtävään ja ovat kertomuksen henkilöiden puheenvuoroja kuten esimerkki 44. H2:n kysymys ei suoraan liity kertomukseen, vaan hän kysyy sanaa, jota ei suomeksi muista.

- 44. missä on sammakko? (H1/1)
- 45. se on mitä? (H1/1)
- 46. mitä tämä on? (H1/2)
- 47. onko se se luokka? (H1/3)
- 48. onko se r tai? (H1/3)
- 49. onko se lintu? (H1/3)
- 50. mikä se on? (H1/4)
- 51. onko se loppu? (H1/4)
- 52. mikä se on? (H1/4)
- 53. mitä on suomeksi animal@s? (H2/3)

Ajanilmauksia esiintyy vain H1:n ensimmäisellä haastattelukerralla ja silloinkin vain kaksi kertaa; molemmat tapaukset ovat alla. H2 ei ole kokenut tarpeelliseksi käyttää ajanilmauksia kopulalauseiden yhteydessä tai voi olla, ettei hän ole vielä oppinut käyttämään niitä. Informantti H1:n esimerkit on muodostettu tarinan kertomisen yhteydessä. H1 osoitti kuvaa ja kertoi kuvan valoisuuden tai taivaalla loistavat kuun perusteella, mikä vuorokaudenaika on kyseessä. Informantilla on mielenkiintoinen tapa ilmaista tämä asia. Äidinkielenään suomea puhuva sanoisi luultavasti: *Tämä on iltapäivällä.* tai *Tässä kuvassa on iltapäivä.* Informantti ei ole ehkä osannut muodostaa tällaista ilmaisua, mutta ajatus käy hyvin ilmi myös hänen kehittämästään tavasta kertoa vuorokaudenaika.

- 54. se on iltapäivä (H1/1)
- 55. se on illalla (H1/1)

Aikamuotoihin liittyviä kopulalauseen kategorioita ovat parhaillaan, menneisyydessä ja tulevaisuudessa tapahtuva tekeminen. Näihin kategorioihin kuuluvia kopulalauseita on vain informantti H1:n aineistossa. Tällaisia esiintymiä on tämänkin informantin aineistossa vain vähän; yhdestä kolmeen esiintymää eri haastattelukerroilla. Seuraavat esimerkit kuuluvat kyseisiin kategorioihin.

- 56. olkaa hiljaa (H1/1)
- 57. minun kaveri nyt on suomi neljä (H1/3)
- 58. nyt pylo on pois (H1/3)
- 59. yrittää olla hiljai- hiljaa (H1/3)
- 60. ja oli kurssi tana aamuna (H1/3)
- 61. melkein koko ajan olin Suomessa (H1/3)

62. huomenna on tentti (H1/4)
63. joo ja sen jälkeen kaikki on ohi (H1/4)

Esimerkit 56–59 ovat parhaillaan tapahtuvaan tekemiseen viittaavia. Esimerkit 57 ja 58 on tulkittu niin että niiden kohdekieliset vastineet olisivat *Minun kaveri on nyt suomi neljä -kursilla.* ja *Nyt pullo on poissa.* Esimerkit 60 ja 61 viittaavat menneeseen aikaan ja esimerkit 62 ja 63 tulevaan. Esimerkeissä 57 ja 60 on havaittavissa sanajärjestyksen epäkanonisuuutta, jota esiintyy tämän tutkimuksen informanteilla jonkin verran kaikilla aineistonkeruukerroilla.

H1:n aineiston kopulalauseet ovat tehtävältään monipuolisempia kuin H2:n aineistossa, kuten aiemmin tässä luvussa esitetyistä esimerkeistä ilmenee. H2:n aineistossa esiintyy lähinnä kuvaus- ja paikanilmaus-kategorioihin kuuluvia kopulalauseita, kun H1 käyttää kaikkia kategorioita. Kopulalauseiden kohdalla kohdekielisyys on määritelty siten, että lause on kohdekielinen, kun predikaattiosa on taivutettu oikein. Muiden sanojen taivutusvirheet eivät ole vaikuttaneet siihen, onko lause luokiteltu kohdekieliseksi vai ei, mikäli ymmärrettävyys ei kärsi. Seuraavat esimerkit valottavat tätä jakoa.

64. se on vaikea (H1/1)
65. ilma oli täydellinen (H1/3)
66. mä olen jatko-opiskelija (H2/4)
67. poika oli tosi # happy@s (H2/4)
68. se on iltapäivä (H1/1)
69. he ## ämm ovat puu- puussa (H1/3)
70. hän ei oli surulinen (H2/3)
71. tosi on helppoo (H2/4)

Esimerkit 64–67 on luokiteltu kohdekielisiksi, koska niissä olevat virheet eivät vaikuta ymmärrettävyyteen eivätkä ole lauseen predikaattiosassa. Esimerkit 68–71 eivät ole kohdekielisiä. Esimerkki 68:n lause kuuluisi kohdekielisesti *Tässä kuvassa on iltapäivä.* tai *Tämä tapahtuu iltapäivällä.* Kun ero on näin suuri, informantin muodostamasta lauseesta on mahdoton ymmärtää tällaista tarkoitusta ilman kontekstia. Haastattelutilanteissa konteksti on toki läsnä, mutta lauseiden pitäisi olla ymmärrettäviä myös kontekstistaan irrallaan. Esimerkkilauseissa 69 ja 70 *olla*-verbiä on taivutettu väärin. Viimeinen esimerkki numero 71 ei ole ymmärrettävä. Informantti tarkoittaa sanoa, että jokin asia on *todella helppoa*. Tällainen tarkoitus ei irrallisesta lauseesta selviä. Informantit ovat osanneet käyttää kopulalauseita melko kohdekielisesti. Vain H2:n neljännellä haastattelukerralla osaamisprosentti jää alle 60:n. Informantti H2:n äidinkieli on venäjä eikä venäjän kielessä käytetä kopulaa preesensmuotoisissa lauseissa (Nikiforow et al. 1998: 33–34). Tämä ei kuitenkaan näy H2:n tekemistä virheistä. Kummankaan informantin aineistossa olevat virheet eivät liity siihen, että kopula jäisi pois.

Kohdekielisyden luokitteluesteenä ovat *olla*-verbin tai koko predikaattiosan virheellinen taiputus tai lauseiden ymmärrettävyysoongelmat.

Seuraavassa taulukossa on esiteltyä eksistentiaalilauseiden, omistuslauseiden, intransitiivilauseiden ja transitiivilauseiden määrät aineistossa ja kohdekielisyys.

Taulukko 7. *Olla*-verbillisten eksistentiaalilauseiden, omistuslauseiden, intransitiivilauseiden ja transitiivilauseiden kohdekielisyys.

		1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu	
		H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
eksistentiaali- lause	n	8	2	12	24	3	3	4	5
	%	15	17	32	56	6	12	11	18
kohdekielisyys	n	7/8	2/2	7/12	22/24	3/3	2/3	1/4	2/5
	%	88	100	58	92	100	67	25	40
omistuslause	n	3	1	1	4	2	10	2	4
	%	6	8	3	9	4	38	5	14
kohdekielisyys	n	2/3	0/1	0/1	3/4	2/2	8/10	1/2	2/4
	%	67	0	0	75	100	80	50	50
intransitiivilau- se	n	1	0	0	0	0	0	0	0
	%	2							
kohdekielisyys	n	0/1	0	0	0	0	0	0	0
	%	0							
transitiivilause	n	2	0	0	0	2	0	2	1
	%	4				4		5	4
kohdekielisyys	n	1/2	0	0	0	0/2	0	2/2	0/1
	%	50				0		100	0

Tässä tutkimuksessa eksistentiaalisiksi on määritelty sellaiset lauseet, jotka sopivat eksistentiaalilauseen kaavaan. Eksistentiaalilauseen tyypillisiä piirteitä ovat predikaatin yksikön kolmannen persoonan muoto, subjektin tarkoitteen presupponoimattomuus ja usein lokaalinen alkuadverbiaali ja käänteinen sanajärjestys (Hakulinen ja Karlsson 1995: 95). Tämän tutkimuksen aineistoa luokiteltaessa täytyy tehdä rajanveto eksistentiaalilauseisiin ja kopulalauseiden paikanilmauskategoriaan kuuluvien tapausten välille. Eksistentiaalilauseiksi määritellään ne paikkaa ilmaisevat lauseet, joiden sanajärjestys on käänteinen. Muut tapaukset luoki-

tellaan kuuluviksi kopulalauseiden paikanilmauskategoriaan. Kynsijärvi toteaa tällaisen määrittelyn olevan vaikeaa, mutta tekee samanlaisen rajanvedon: eksistentiaalilauseet noudattavat eksistentiaalikonstruktion kaavaa. Kynsijärvi luokittelee myös omistusrakenteita eksistentiaalilauseiksi. (Kynsijärvi 2007: 55.) Tässä tutkimuksessa näin ei ole, koska aineiston omistukseen liittyvät lauseet ovat puhtaasti omistamista ilmaisevia eivätkä eksistentiaalisia, kuten Kynsijärvellä esimerkiksi lause: *Minun lähikaupassani on nopea.* (Kynsijärvi 2007: 57). Tällaisella lauseella on eksistentiaalinen tarkoitus ja omistaminen ilmenee vain sanan *lähikauppa* määrittteenä. Omistuslauseesta kerrotaan lisää myöhemmin tässä aluvuussa.

Taulukosta 5 huomataan, että tämän tutkimuksen aineistossa eksistentiaalilause on toiseksi käytetyin lausetyyppi. Sen osuus koko aineiston *olla*-verbillisistä lauseista on 21 %. Eksistentiaalilauseita esiintyy molemmilla haastateltavilla jokaisella haastattelukerralla, kuten voidaan nähdä taulukosta 7. Seuraavat esimerkit ovat informanttien muodostamia eksistentiaalilauseita eri aineistonkeruukerroilta.

- 72. suomessa on sauna (H1/1)
- 73. kuvassa on luonto (H1/1)
- 74. Japanissa on Kentucky fried chicken@s (H1/4)
- 75. siellä on kaks sammakko (H1/4)
- 76. kotona on mm roskia (H2/2)
- 77. Jyväskylässä oli tosi kylmä (H2/4)
- 78. Suomessa ei oo prinssii tai prinsessa (H1/2)
- 79. tässä on sannakka (H2/1)
- 80. tässä on vain yks poika (H1/2)
- 81. täs on poika (H2/1)
- 82. tässä on kalaperhe (H2/2)
- 83. tässä on yö (H2/3)
- 84. mutta tässä ei ole sannakkoa (H2/4)
- 85. Japanissa on kosteus (H1/3)
- 86. pyy- pyyssa on (H1/3)
- 87. metsä on metsällä ei o- oli valoa (H2/3)

Suurin osa informanttien muodostamista eksistentiaalilauseista on hyvin tyypillisiä, kuten esimerkit 72–77. Niissä toteutuu eksistentiaalilauseen konstruktio eli predikaatti on yksikön kolmannen persoonan muodossa, subjektin tarkoite on presupponoimaton, alkuadverbiaali on lokaalinen ja sanajärjestys on käänteinen (Hakulinen ja Karlsson 1995: 95). Esimerkki 78 on myös tyypillinen kielteinen eksistentiaalilause. Sanalla *tässä* alkavat, jonkin asian paikkaa kuvaavat lauseet jaotellaan eksistentiaalisiksi, koska tämän tutkimuksen aineiston tällaiset lauseet ovat usein konkreettista paikkaa kuvaavia. Osassa lauseita sanan *tässä* paikalle voisi muuttaa sanan *kuvassa*, sillä useimmiten informantit kertovat jotakin kuvasta ja osoittavat sitä

aloittaessaan lauseen sanalla *tässä*. Tällaisia esimerkkejä ovat 79–84. Esimerkkejä 85–87 voi olla vaikea ymmärtää ilman kontekstia tai selitystä. Esimerkin 85 kohdalla informantti tarkoittanee sanoa, että *Japanissa on kostea ilma*. Esimerkin 86 sanoessaan informantti osoitti puuta, jossa on lintu ja aloitti sanomaan *Puussa on lintu*., mutta lause jäi kesken. Lause on määritelty eksistentiaaliseksi, koska informantin tarkoitus oli selvästi sellainen. Esimerkistä 87 on vaikea saada selvää, mutta tarkoitus on yksinkertainen. Informantti tarkoittaa, että *Metsässä on valoa*. tai *Metsässä on valoisaa*.

Molemmat informantit käyttävät eksistentiaalilauseita suunnilleen saman verran. Kaiken kaikkiaan se on tuttu ja osattu lausetyyppi, sillä sen käyttö on hyvin kohdekielistä. Vain yhdellä haastattelukerralla kohdekielisyys laskee alle 40 %:n: informantti H1:n viimeisellä haastattelukerralla kohdekielisyysprosentti on vain 25. Tällöin ongelmat liittyvät partitiivin käyttöön. Eksistentiaalilauseen kohdekielisyden määrittelyn kriteereinä tässä tutkimuksessa ovat oikea sanajärjestys sekä predikaatin ja objektin taivutus.

Omistuslause ilmaisee nimensä mukaisesti omistamista. Se on eksistentiaalilauseen alatyyppejä, mutta sen esiintymät on laskettu taulukkoon siitä erilleen (ISK: 852). Omistuslause on kolmanneksi käytetyin lausetyyppi tutkimusaineistossa ja sen esiintyvyys on 9 % kaikista *olla*-verbillisistä lauseista, kuten nähdään taulukosta 5. Molemmat informantit ovat käyttäneet omistuslausetta kaikilla haastattelukerroilla. Seuraavista esimerkeistä huomataan, että oppijan tavat muodostaa omistuslauseita ovat moninaiset.

- 88. poikalla on uksi sammakko (H1/1)
- 89. minulla on työ Japanissa (H1/1)
- 90. minulla on töitä (H1/3)
- 91. hänellä on pyllo päällä (H1/3)
- 92. jos sula on la- lapsia (H1/4)
- 93. hän- hänellä on punainen (H2/2)
- 94. minulla on konferenssi Leonissa (H2/3)
- 95. hänen koira on myös (H1/4)
- 96. mula on ei aikaa (H2/1)
- 97. han on ruskea tiipaita (H2/2)
- 98. uks koiralla on pitkää tail@s (H1/2)
- 99. mä olin yksi yksi kurssipäivä (H2/3)
- 100. mä olin mulla oli aa mun aa tentti a eilen (H2/4)
- 101. poika # oli oli sannakko ss a jar@s (H2/4)

Esimerkit 88–94 ovat tyypillisiä ja onnistuneita omistuslauseita, sillä niiden tarkoitus on ymmärrettävä. Ongelmat taivuttamisessa ja sanajärjestyksessä näkyvät muista esimerkeistä. Informantit sekoittavat välillä omistusrakenteen muihin rakenteisiin tai eivät osaa muodostaa

omistusrakennetta. Tällaisia virheitä on erityisesti informantti H2:lla. Kohdekielisesti lauseet olisivat seuraavanlaisia: *Yhdellä koiralla on pitkä häntä. Hänellä on ruskea teepaita. Minulla oli yksi kurssipäivä. Minulla oli tenttini eilen. ja Pojalla oli sammakko lasipurkissa.* Erityisesti viimeinen esimerkki 101 on kiinnostava. Informantti ei tiedä, mikä purkki on suomeksi, joten hän käyttää englanninkielistä vastinetta. Ennen englanninkielistä sanaa informantti taapalee suomen kielen inessiivin päätettä *-ssa*. Tästä ei tietenkään voi olla varma, mutta haastattelua kuunnellessa kuulostaa siltä kuin tauotus ja äänteet kielisivät inessiivin mietinnästä. Esimerkkilauseen 95 kohdalla informantti yrittää sanoa, että *Hänellä on myös koira.* On oivaltavaa, että omistukseen liittyvä liite on lauseessa mukana, vaikka informantti ei olekaan osannut valita oikeaa liitettä. Esimerkin 96 lauseessa informantti on osannut mukauttaa lauseeseen kaikki tarvittavat sanat, mutta ei vain ole osannut taivuttaa niitä oikein. Jonkinlainen tieto tällaisen lauseen muodostamisesta täytyy informantilla siis olla.

Tässä tutkimuksessa omistuslauseiden määritellään olevan kohdekielisiä, kun predikaattiosan ja omistusliitteen taivutus on virheetöntä. Informantit ovat osanneet käyttää omistuslausetta hyvin, sillä kohdekielisyys on molemmilla 50 % tai yli kaikilla niillä haastattelukerroilla, kun lausetyyppiä on käytetty useammin kuin kerran. Informanttien välillä ei ole suuria eroja kohdekielisyudessa. H1:n ja H2:n tekemät virheet liittyvät useimmiten juuri predikaatin taivutukseen, kuten huomataan yllä olevista esimerkeistä.

Transitiivi- ja intransitiivilauseet ovat monikäyttöisiä lausetyyppiä. Niiden ero on siinä, että transitiivilauseessa on objekti ja intransitiivilauseessa ei ole. Kumpikaan lausetyyppi ei rajoitu mihinkään tiettyyn merkitykseen. (ISK: 848.) Transitiivilauseissa ei yleensä esiinny *olla*-verbiä, mutta tämän tutkimuksen aineistossa sellaisia on, kuten huomataan seuraavista esimerkeistä.

- 102. poika ja koira ovat kiinnostunut sammakkosta (H1/1)
- 103. ovat katsomassa katsomaan sammakkoon (H1/1)
- 104. koira on vielä äm katsomaan ampiaisia (H1/3)
- 105. pöllö nyt on amm nyt katsoo am poika mitä poika tekee (H1/3)
- 106. koira on vielä kiinnostunut ampiaisesta (H1/4)
- 107. he oli- olivat aa entsiä sannakkoa (H2/4)

Esimerkit numero 102–107 ovat transitiivilauseita. Niissä on mukana *olla*-verbi, koska ne ovat moniverbisiä rakenteita. Täysin kohdekielisinä ne olisivat seuraavanlaisia: *Poika ja koira ovat kiinnostuneita sammakosta. Ovat katsomassa sammakkoa. Koira on vielä katsomassa ampiaisia. Pöllö on nyt katsomassa mitä poika tekee. Koira on vielä kiinnostunut ampiaisesta. ja He olivat etsimässä sammakkoa.* Tällaiset *olla* kiinnostunut jostakin, *olla* katsomassa

jotakin ja olla etsimässä jotakin -rakenteet mahdollistavat olla-verbin esiintymisen transitiivilauseessa.

Transitiivilauseita on tämän tutkimuksen aineistossa melko vähän, vain 2 % koko aineiston *olla*-verbin sisältävistä lauseista. Tämä liittyy siihen, että mukana ovat vain olla-verbilliset lauseet eivätkä ne ole transitiivisina yleisiä. Jos mukaan laskettaisiin kaikki tämän tutkimuksen aineiston lauseet, niin määrä olisi paljon suurempi. Informantti H1 käyttää transitiivilauseita ensimmäisestä haastattelukerrasta lähtien, ja vain toisella haastattelukerralla niitä ei esiinny. Toisella haastattelukerralla on ollut käytössä kuvien nimeämistehtävä muiden kertojen kertomistehtävän sijaan, mikä saattaa vaikuttaa transitiivilauseiden esiintymiseen. Kerrottaessa, mitä tehdään ja mille, transitiivilause on tyypillinen lausetyyppivalinta. H2:n aineistossa transitiivilauseita ei esiinny ennen viimeistä haastattelukertaa ja silloinkin vain kerran, ei-kohdekielisenä. Transitiivilauseiden kohdekielisyys määrittely liittyy predikaattiosan oikeaan muotoon, objektin virheellinen taivuttaminen ei ole vaikuttanut siihen. Tässä aineistossa transitiivilauseiden kohdekielisyyteen ei voi juuri ottaa kantaa, koska esiintymät ovat niin pieniä; vain yhdestä kahteen esiintymää kerrallaan. Näissäkin kohdekielisyys vaihtelee satunnaisesti eri aineistonkeruukertojen välillä, kuten nähdään taulukosta 7. Viimeisellä haastattelukerralla H1 on tosin osannut muodostaa molemmat käyttämänsä transitiivilauseet oikein, mutta erityistä päätelmää tästä ei voida tehdä juuri esiintymien vähyyden vuoksi.

Intransitiivilauseita on aineistossa transitiivilauseitakin vähemmän; ainoastaan 0,3 % koko aineiston *olla*-verbin sisältävistä lauseista on intransitiivisia. Vain H1 käyttää intransitiivilausetta kerran ensimmäisellä haastattelukerralla eikä tällöinkään kohdekielisesti, kuten seuraavasta esimerkistä voidaan huomata.

108. mehiläinen on len- lensi lentää (H1/1)

Informantti tarkoittaa sanoa, että *Mehiläinen on lentämässä*. Jos informantti olisi muodostanut predikaattiosan oikein, lause olisi kohdekielinen.

4.3 Moniverbisten rakenteiden ja liittomuotojen taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus

Tutkimusaineistossa herättää kiinnostusta lausetyyppien lisäksi *olla*-verbin käyttö moniverbissä rakenteissa ja liittomuodoissa, koska se on melko harvinaista. Moniverbisten rakenteiden ja liittomuotojen taajuus selviää seuraavasta taulukosta 8.

Taulukko 8. *Olla*-verbillisten moniverbisten rakenteiden ja liittomuotojen esiintymismäärät aineistossa.

		1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu	
		H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
moniverbiset	n	3	0	0	0	3	0	5	1
rakenteet	/1000	4	0	0	0	4	0	8	2
liittomuodot	n	7	2	4	0	1	3	4	2
	/1000	10	9	13	0	2	5	6	3

Yleisen kielitutkinnon tasolla kolme oleva informantti H1 on käyttänyt moniverbisiä rakenteita kaikilla muilla paitsi toisella haastattelukerralla (ks. taulukko 8). Tasolla kaksi oleva informantti H2 on käyttänyt moniverbistä rakennetta vain kerran, viimeisellä haastattelukerralla. Tässä näkyy jatkumoa kielitaidon tasolta toiselle. Moniverbisten rakenteiden muodostaminen vaatii kielitaidolta melko paljon, koska täytyy osata taivuttaa oikein kahta verbiä ja muita lauseeseen kuuluvia sanoja sekä muodostaa oikeanlainen sanajärjestys. H1:n parempi taso H2:en nähden näkyy myös moniverbisten rakenteiden määrässä, kuten huomataan taulukosta 8. Liittomuotojen käytön suhteen erot ovat pienemmät; molemmat haastateltavat ovat käyttäneet niitä alusta saakka, tosin informantti H1 hieman useammin. Liittomutoja on käytetty melkein kaikilla haastattelukerroilla; vain informantti H2:n toisella haastattelukerralla ei ole esiintynyt liittomutoja lainkaan. Seuraavassa taulukossa 9 esitetään tietoja moniverbisten rakenteiden ja liittomuotojen tarkkuudesta. Taulukoissa 9 ja 11 esiintymämäärät jäävät vähäisiksi, joten niistä ei voi tehdä yleispäteviä päätelmiä. Esiintymät ja prosenttiosuudet ovat kuitenkin mukana ja laskettu samalla tavalla kuin muissakin taulukoissa.

Taulukko 9. *Olla*-verbillisten moniverbisten rakenteiden ja liittomuotojen kohdekielisyyks.

		1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu	
		H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
moniv. rak.	n	1/3	0	0	0	1/3	0	2/5	0/1
kohdekielisyyks	%	33				33		40	0
liittomuodot	n	5/7	0/2	3/4	0	1/1	0/3	2/4	1/2
kohdekielisyyks	%	71	0	75		100	0	50	50

Moniverbisiä rakenteita on käyttänyt oikein vain H1 ja niitä esiintyy toista haastattelukertaa lukuun ottamatta jokaisella kerralla hänen aineistossaan. Tämä kertoo osaamisesta ja kielitaidon korkeammasta tasosta toiseen informanttiin nähden, kuten alaluvun alussa todettiin. Kohdekielisten ilmausten osuus nousee hieman viimeisellä haastattelukerralla. Moniverbisten rakenteiden ja liittomuotojen kohdekielisyyttä määrittänyt predikaattiosan ja sanajärjestyksen oikeellisuuden varassa. Sekä H1 että H2 käyttävät liittomuotoja kaikilla paitsi yhdellä haastattelukerralla. H2:n kohdalla kohdekielisten ilmausten määrä nousee nolasta 50 prosenttiin viimeisellä haastattelukerralla. H1:n aineistossa selkeää kehitystä ei tapahdu; liittomuodot ovat samanlaisia myös laadullisesti kaikilla haastattelukerroilla, kuten seuraavista esimerkeistä voidaan huomata.

- 109. poika ja koira ovat kiinnostunut sammakkosta (H1/1)
- 110. koira on vielä äm katsomaan ampiaisia (H1/3)
- 111. he oli- olivat aa ensiä sannakkoa (H2/4)
- 112. he mm # eivät ole onnellinen (H1/1)
- 113. syy ei ole interesting@s (H1/2)
- 114. ilma Suomessa nyt ei oo hyvä (H1/3)
- 115. mutta sei ole mun pääaine (H1/4)
- 116. mula on ei aikaa (H2/1)
- 117. hän ei oli surulinen (H2/3)
- 118. Moskovassa mm oli # oli ei kylmä (H2/4)

Esimerkit numero 109–111 ovat moniverbisiä rakenteita ja esimerkit 112–119 liittomuotoja. Informanteilla on mielenkiintoisia tapoja muodostaa näitä muotoja. Moniverbisten rakenteiden kohdalla ongelmia on lähinnä predikaattiosan taivutuksissa, mutta nämä ongelmat eivät ole haitanneet rakenteiden käyttämistä. Rakenne on muodostettu siten kuin on osattu. Liittomuodoissa virheellisiä muotoja ovat myös ne, joissa verbiosuuden sanajärjestys on väärä, kuten esimerkeissä 116 ja 118. Nämä virheet eivät haittaa ymmärtämistä, mutta lauseen kohdekielisyyden määrittämiseen ne vaikuttavat.

4.4 Kysymys-, käsky- ja kieltomuotojen taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus

Tutkimusaineistossa esiintyy *olla*-verbiä kysymys-, käsky- ja kieltomuodoissa. Näiden esiintymismääriä aineistossa voidaan tarkastella seuraavasta taulukosta 10.

Taulukko 10. *Olla*-verbillisten kysymys-, ja käsky- ja kieltomuotojen esiintymismäärät aineistossa.

		1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu	
		H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
kysymys	n	3	0	2	0	7	1	7	0
	/1000	4	0	7	0	10	2	11	0
käsky	n	1	0	0	0	0	0	0	0
	/1000	2	0	0	0	0	0	0	0
kielto	n	5	2	4	0	2	3	4	2
	/1000	7	9	13	0	3	5	6	3

Kysymysmuotoa esiintyy molemmilla haastateltavilla, kuten voidaan huomata taulukosta 10. Kysymysmuotoja esitellään seuraavien esimerkkien avulla. Ne on määritelty kopulalauseiksi. Tämä johtuu siitä, että kun kysymys käännetään ikään kuin toisin päin, esimerkiksi esimerkki numero 119: *Missä on sammakko?* => *Sammakko on (jossakin)*., niin tämä käänteinen versio määriteltäisiin kopulalauseeksi tässä tutkimuksessa. Sen vuoksi kysymysmuotoiset lauseet ovat tämän tutkimuksen määrittelytavan mukaisesti kopulalauseita.

- 119. missä on sammakko? (H1/1)
- 120. mitä roof@s on suomeksi? (H1/2)
- 121. onko se se luokka? (H1/3)
- 122. mikä se on? (H1/4)
- 123. mitä on suomeksi animal@s? (H2/3)

H1:n aineistossa kysymysmuoto on mukana jokaisella haastattelukerralla, mutta H2:n aineistoon se ilmaantuu vasta kolmannella kerralla eikä sitä enää viimeisellä kerralla esiinny. Tässä nähdään kielitaidon jatkumo: kysymysmuodon käyttö on säännöllistä Yleisen kielitutkinnon tasolla kolme olevalla informantti H1:llä ja satunnaista tasolla kaksi olevalla H2:lla. Kohdekielisyyden määrittäjänä pidetään tässä tutkimuksessa predikaattiosan oikeaa taivutusta ja oikean kysymyssanan valintaa. Kysymysmuoto on osattu erittäin hyvin silloin, kun sitä on käytetty, kuten huomataan seuraavasta taulukosta 11.

Taulukko 11. *Olla*-verbillisten kysymys-, käsky- ja kieltomuotojen kohdekielisyys.

		1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu	
		H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
kysymys	n	2/3	0	2/2	0	7/7	1/1	6/7	0
	%	67		100		100	100	86	
käsky	n	1/1	0	0	0	0	0	0	0
	%	100							
kielto	n	4/5	0/2	4/4	0	2/2	0/3	2/4	1/2
	%	80	0	100		100	0	50	50

Käskymuotoa on vain H1:n ensimmäisellä haastattelukerralla, kuten nähdään taulukosta 10. Tällöinkin käskymuoto on lauseen sisällä; informantti kertoo, mitä kertomustehtävän poika sanoo, kuten seuraava esimerkki osoittaa.

124. poika sanoo olkaa hiljaa (H1/1)

Tällöin käskymuotoa on käytetty kohdekielisesti. Virheellinen muoto olisi esimerkiksi *Poika sanoo on hiljaa.* tai *Poika sanoo hiljaa olla.* Kohdekielisyys määräytyy tässäkin tapauksessa siis verbintaivutuksen ja sanajärjestyksen perusteella. Kysymys- ja käskymuotojen taajuus riippuu tehtävästä, sillä kaikki tehtävätyypit eivät luonnollisesti tuota näitä muotoja. Esimerkiksi kertomustehtävän funktio ei ole tuottaa käskymuotoja, vaan kertovaa tekstiä tai puhetta.

Kieltomuotoja ei aineistossa esiinny kovin runsaasti (ks. taulukko 10), mutta se on odotuksenmukaista. Kertomustehtävässä mainitaan yleensä se, mitä tapahtuu, ei niinkään sitä, mitä ei tapahdu. Seuraavaksi on esimerkkejä aineistossa esiintyvistä kieltomuodon sisältäivistä lauseista.

125. sammakko ei ole missään vielä (H1/1)

126. tämä ei ole reindeer (H1/1)

127. myn mielestä se ei oo (H1/2)

128. ilma Suomessa nyt ei oo hyvä (H1/3)

129. siellä ei ole # maa maa enää nyt (H1/4)

130. mutta tässä ei ole sannakkoa (H2/4)

131. sammakko ei ei oli puistoassa (H2/1)

132. hän ei oli surulinen (H2/3)

Kieltomuotoja arvioitaessa kohdekielisyys määrittyy predikaattiosan taivutuksen perusteella. Esimerkiksi lauseet 125–130 ovat kohdekielisiä, koska kieltomuoto on muodostettu oikein, vaikka puutteita onkin muiden sanojen muodoissa. Esimerkit 131–132 eivät ole kohdekieli-

siä, koska niiden kieltomuotojen tai sanajärjestyksen muodostamisessa on puutteita. H1 on osannut käyttää kieltomutoja hyvin kohdekielisesti; jokaisella haastattelukerralla kohdekielisyyssprosentti on vähintään 50. H2 onnistuu kieltomuotojen käytössä vasta neljännellä haastattelukerralla. Tästäkin nähdään kielitaidon jatkumo; korkeammalla tasolla kieltomuodot osataan paremmin kuin alemmalla kielitaidon tasolla.

4.5 Imperfektimuotojen taajuus, tarkkuus ja kompleksisuus

Tutkimusaineistossa esiintyy *olla*-verbiä myös imperfektimuotoisissa lauseissa. Seuraavassa taulukossa on esiteltyä imperfektimuotojen määrät aineistossa ja esiintymien kohdekielisyyss.

Taulukko 12. *Olla*-verbillisten imperfektimuotojen esiintymismäärät aineistossa ja kohdekielisyyss.

		1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu	
		H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
imperfekti	n	1	1	0	0	4	12	4	13
	/1000	2	4	0	0	6	19	6	22
kohdekielisyyss	n	1/1	0/1	0	0	4/4	8/12	2/4	7/13
	%	100	0			100	67	50	54

Imperfektimuotoa esiintyy ensimmäisestä haastattelukerrasta lähtien molemmilla informanteilla. Toisella aineistonkeruukerralla imperfektimuotoja ei esiinny kummallakaan haastattelutavalla. Muilla kerroilla on käytetty kertomustehtävää, mutta toisella kerralla sen tilalla on ollut kuvastakertomustehtävä. Tämä vaikuttaa osaltaan siihen, ettei imperfektimuotoja juuri toisella aineistonkeruukerralla esiinny. Useampia ja kohdekielisemmin imperfektimuotoja esiintyy molemmilla informanteilla vasta kolmannella haastattelukerralla. Seuraavia esimerkkejä tarkastelemalla voidaan huomata kielen kehitys imperfektimuotojen käytössä.

- 133. poika on tai oli yllättynyt (H1/1)
- 134. ja oli kurssi tana aamuna (H1/3)
- 135. ja kun mä olin lapsena (H1/4)
- 136. sammakko ei ei oli puistoassa (H2/1)
- 137. mä olin Jyväskylässä täällä joulukuussa (H2/3)
- 138. poika oli tosi surullinen (H2/4)

Imperfektimuotojen kohdekielisyiden määrittelyyn vaikuttaa predikaattiosan muoto. Esimerkissä 136 *olla*-verbin taivutus ei ole kohdekielinen, minkä vuoksi lausettakaan ei määritellä sellaiseksi. Esimerkin 137 predikaattiosa on muodostettu oikein, mutta muissa lauseen osissa on puutteita. Nämä puutteet eivät vaikuta määrittelyyn, joten lause on kohdekielinen. Muut esimerkit ovat kohdekielisiä, koska niiden predikaattiosa on oikeanlainen.

Passiivimuotoja ei esiinny koko aineistossa. Futuurissa olevia *olla*-verbillisiä lauseita esiintyy, mutta koska futuurimuoto ei liity suoraan *olla*-verbiin ja esiintymismäärät ovat hyvin vähäisiä, näitä tapauksia ei käsitellä tässä kohdassa. Tällaisia esiintymiä on vain kaksi koko aineistossa ja ne ilmenevät H1:n neljännellä haastattelukerralla. Kopulalauseen yhteydessä futuurimuotoisia lauseita on käsitelty aiemmin tässä luvussa, koska ne ovat yksi kopulalauseen kategorioista (ks. taulukko 6).

4.6 *Olla*-verbin puuttuminen, *olla*-verbillä korvaaminen ja tunnekausatiivitapaukset

Seuraavaksi esitellään *olla*-verbin puuttumista, sillä korvaamista tai toisenlaisen tapauksen sijaan käyttämistä ja tunnekausatiivin käyttöä *olla*-verbin yhteydessä. Taulukossa 13 on esiteltynä tällaisten tapausten esiintymismäärät tutkimusaineistossa.

Taulukko 13. *Olla*-verbin puuttumiseen, sillä korvaamiseen ja tunnekausatiiviin liittyvien tapausten esiintymismäärät aineistossa.

		1. haastattelu		2. haastattelu		3. haastattelu		4. haastattelu	
		H1	H2	H1	H2	H1	H2	H1	H2
<i>olla</i> -verbin puuttuminen	n	1	0	0	0	0	0	0	0
	/1000	2	0	0	0	0	0	0	0
<i>olla</i> -verbillä korvaaminen	n	0	1	0	0	2	2	2	5
	/1000	0	4	0	0	3	3	3	8
tunnekausatiivitapaus	n	0	0	0	0	0	0	0	1
	/1000	0	0	0	0	0	0	0	2

Olla-verbi saattaa jäädä lauseesta pois varsinkin, jos kielenkäyttäjän äidinkielessä ei käytetä kopulaa. Mukaan tutkimusaineistoon on otettu myös sellaiset lauseet, joissa *olla*-verbiä ei ole, mutta pitäisi olla. Tämän tutkimuksen aineistossa *olla*-verbin puuttumista ei

esiinny kuin informantti H1:llä ensimmäisellä haastattelukerralla kerran. Seuraava aineisto-esimerkki osoittaa, millaisessa tapauksessa *olla*-verbi on jäänyt lauseesta pois.

139. mitä tämä (H1/1)

Informantti tarkoittaa kysyä *Mitä tämä on?* Jostakin syystä *olla*-verbi jää tässä lauseessa sanomatta. On mielenkiintoista, ettei tällaisia tapauksia ole enempää ja että tämäkin lause on informantti H1:n muodostama. H2:n äidinkieli on venäjä ja venäjän kielessä *olla*-verbiä ei mainita lauseessa preesensmuotojen yhteydessä (Nikiforow et al. 1998: 33–34). Sen vuoksi olisi odotuksenmukaista, että H2:n aineistossa esiintyisi tapauksia, joissa *olla*-verbi jää preesensmuotoisesta lauseesta pois. Näin ei kuitenkaan ole. Luultavasti informantti on suomen kieltä opiskellessaan tietoisesti huomioinut sen, että oman äidinkielen ja suomen kielen välillä on tällainen ero. Informantit eivät ole taipuvaisia jättämään *olla*-verbiä pois lauseesta silloinkaan, kun sillä ei ole erityistä tehtävää.

Olla-verbin avulla on mahdollista kiertää muita ilmaisemistapoja tai sanoja. Tätä ilmiötä kutsutaan tässä tutkimuksessa ilmaisun yksinkertaisuuden vuoksi *olla*-verbillä korvaamiseksi, vaikka kyse ei olekaan suoraan korvaamisesta; molemmat tavat käyttää kieltä ovat yleisiä ja luontevia. Tämän tutkimuksen informantit eivät ole juuri käyttäneet tätä taktiikkaa. Näiden tapausten määrä nousee vähän vasta kolmannella haastattelukerralla. Seuraavat esimerkit ovat tapauksia, jotka voisi sanoa myös muilla tavoilla kuin *olla*-verbillistä ilmausta käyttämällä.

140. suunnitelma nyt on jäädä asu aa suomessaa (H1/3)

141. ja kun mä olin lapsena (H1/4)

142. mun perhe on # amm mun isää mun äiti mun var- (H2/1)

143. Venäjällä meillä on ei joulua (H2/3)

144. tässä on poikasta ja sanna- sannakosta (H2/4)

145. mulla on uuden uudenpäivä kotona (H2/4)

Yllä olevat aineistoesimerkkilauseet voisi suomalainen muotoilla esimerkiksi: *Aion jäädä suomeen asumaan. Lapsena (tapahtui jotakin). Minun perheeseeni kuuluu isä, äiti. Venäjällä emme vietä joulua. Tämä kertoo pojasta ja sammakosta. ja Minä vietän uudenvuodenpäivän kotona.* Tällainen vaikean tai vieraan ilmaisun kiertäminen tai korvaaminen kertoo toisaalta puutteista kielitaidossa, kun haluttua ilmausta ei osata muodostaa. Toisaalta kielenoppijalla täytyy olla melko paljon tietoa kielestä, jotta hän voi keksiä sopivan kiertoilmauksen. Varsinkin keskustelutilanteissa, kun korvaavan ilmaisun miettimiseen ei ole paljoa aikaa, kielitajun täytyy olla hyvä, jotta kiertoilmauksen käyttäminen on mahdollista. Kielenoppija käyttää eri-

laisissa tilanteissa sellaista tapaa ilmaista haluamansa asia kuin osaa ja mikä siinä tilanteessa muistuu mieleen ja tuntuu sopivalta.

Tunnekausatiivit ovat verbejä, jotka kuvaavat tunteita tai tuntemuksia ja esiintyvät omanlaisessaan lausetyypissä, tunnekausatiivilauseessa. Ihmistarkoitteinen objekti on niiden ensisijainen täydennys, esimerkiksi *Minua väsyttää*. Yleensä tunnekausatiiveista esiintyy vain morfologisesti yksinkertaisempi variantti esimerkiksi *pelotuttaa – pelottaa* tai *väsyttää - väsyttää*. (ISK 2005: 313.) *Olla*-verbillä on mahdollista korvata erilaisia tunnekausatiiveja, esimerkiksi *väsyttää - olen väsynyt*. Tutkimusaineistossa on vain yksi tällainen tapaus. Informantti H2 sanoo viimeisellä haastattelukerralla:

146. ja mä väsy- olen väsynyt (H2/4).

Hän ei käytä tunnekausatiivia *väsyttää*, vaan valitsee *olla*-verbillisen ilmauksen. Tällainen voi kertoa siitä, ettei oppijalla ole muita tapoja ilmaista väsymystään. Ehkä tunnekausatiivia ja sen käyttöä ei ole vielä opeteltu. Tunnekausatiivin ja *olla*-verbillisen vastineen käyttö ovat molemmat yleisiä ja luontevia. Sen takia ei oikeastaan ole kysymys toisen ilmaisutavan korvaamisesta toisella, vaan jälleen oppija valitsee sen tavan ja ilmaisun, jonka tuntuu luontevalta ja tulee kielenkäyttötilanteessa mieleen. Ehkä *olla*-verbilliset ilmaisut tuntuvat helpommalta, kun ne muodostetaan samalla tavalla kuin jo kieliopintojen alussa tutuksi tulleet kopula-lauseet, joissa kerrotaan jotakin itsestä, kuten *Minä olen iloinen.*, *Minä olen sairas.* tai *Minä olen Liisa*. Tämä voisi olla syy siihen, ettei tunnekausatiiveja tutkimusaineistossa esiinny.

5 VERTAILUA JA PÄÄTELMIÄ

5.1 *Olla*-verbilliset lauseet

Kielenkehityksen kulun seuraaminen on mielenkiintoinen tutkimuskohde. Tutkin *olla*-verbin käytön kehittymistä suomen kielen oppijoilla. Tutkimustyön edetessä huomasin yhä uudelleen, miten monipuolinen ja monikäyttöinen *olla*-verbi onkaan. Mitä enemmän *olla*-verbistä ja sen olemuksesta opin, sitä enemmän opittavaa tuntuu olevan. Kertaan vielä tutkimuskysymykseni ja vastaan niihin seuraavissa alaluvuissa.

- 1) Millä tavalla *olla*-verbin käyttö kehittyy oppijan puheessa ensimmäisen suomen kielen opiskeluvuoden aikana?
- 2) Millä tavalla *olla*-verbin käytön kehittyminen näkyy taajuudessa, tarkkuudessa ja kompleksisuudessa?
- 3) Miten *olla*-verbin käyttö puheessa eroaa sen käytöstä kirjoitetussa kielessä?

Olla-verbi on tutkimusaineistossa mukana erilaisten lauseiden osana. *Olla*-verbillisten lauseiden määrä vaihtelee satunnaisesti eri aineistonkeruukerroilla. Tämä johtuu tehtävien ja keskusteluaiheiden eroista eri haastattelukerroilla. Kolmanteen tutkimuskysymykseen puheen ja kirjoitetun kielen eroista vastaan tässä pääluvussa. Tarkoitus on vertailla tämän tutkimuksen tuloksia Kynsijärven (2007) pro gradu -tutkimuksen tuloksiin. Kynsijärvi on tutkinut samantyyppisiä asioita kirjoitetusta aineistosta. Kynsijärven aineisto on Jyväskylän yliopiston Cefling-hankkeen aineistoa. Mukana on Yleisen kielitutkinnon kirjoittamisen osakokeen suorituksia kolmelta eri tasolta. Tekstejä on joka tasolta 60 ja osallistujia on 45. Kynsijärvellä on siis huomattavasti enemmän informantteja, kun tässä tutkimuksessa heitä on vain kaksi. Tällöin myös aineistoa on enemmän. Tästä syystä olen laskenut tämän tutkimuksen ja Kynsijärven tutkimuksen tulokset 1000 sanaa kohti, jotta aineistot ja tulokset olisivat vertailukelpoisia. Tämän tutkimuksen informanttien suoritukset asettuvat tasoille 2 ja 3, eli informantti H1 on keskitasolla ja H2 on perustasolla. Kynsijärvellä on aineistoa perus-, keski- ja ylimmältä tasolta. Osittain Kynsijärvi on keskittynyt eri asioihin kuin mihin tässä tutkimuksessa keskitytään. Kynsijärven tutkimuksessa ei esimerkiksi ole erikseen mainittu transitiivi- ja intransiivilauseiden määrää aineistossa. Kynsijärvi on myös tutkinut sitä, miten tekstilaji vaikuttaa *olla*-verbirakenteiden esiintymiseen. Hänen tutkimuksensa aineistossa on mukana viesti, säh-

köpostiviesti, kirje, palaute, mielipideteksti, ilmoitus, kutsu ja hakemus. Puheaineistosta ei luonnollisestikaan voi tutkia samanlaisia tekstilajeja ja tämän tutkimuksen informanttien suorittamat tehtävät ovatkin keskenään samanlaisia eri aineistonkeruukerroilla. Eroista huolimatta tämän tutkimuksen tulosten ja Kynsijärven tulosten vertailu on mahdollista.

Tämän tutkimuksen aineistossa ei ole selkeää nousua tai laskua *olla*-verbin esiintymissä eri aineistonkeruukerroilla. Kynsijärven (2007: 68) mukaan *olla*-verbirakenteet kehittyvät oppijan kirjallisissa tuotoksissa sekä määrällisesti että laadullisesti. Hänen mukaansa määrällinen kehittyminen näkyy *olla*-verbiin suhteellisen osuuden pienenemisenä. Kynsijärven (2007: 68) tutkimuksen mukaan *olla*-verbiin määrällisessä vähenemisessä on kyse myös rakenteellisesta monipuolistumisesta. Tällaista monipuolistumista on havaittavissa myös tämän tutkimuksen aineistossa.

5.2 Syntaktiset lausetyypit

Tässä tutkimuksessa *olla*-verbilliset lauseet on jaettu syntaktisiin lausetyyppeihin. Näin on myös Kynsijärven tutkimuksessa. Alaluvuissa 5.3–5.5 esiintyvät moniverbiset rakenteet, liittomuodot, imperfektimuodot sekä kysymys-, käsky- ja kieltomuodot ovat päällekkäisiä syntaktisten lausetyyppien kanssa. Lause voi siis edustaa sekä esimerkiksi kopulalauseetta että kysymysmuotoa. Seuraavasta taulukosta voidaan tarkastella lausetyyppien yleisyyttä tässä ja Kynsijärven tutkimuksessa.

Taulukko 14. *Olla*-verbin sisältävien syntaktisten lausetyyppien esiintymät yleisyysjärjestyksessä tässä tutkimuksessa verrattuna Kynsijärven tutkimukseen laskettuna 1000 sanaa kohti.

Tämä tutkimuksen syntaktiset lausetyypit yleisyysjärjestyksessä	/1000 sanaa	ka	Kynsijärven tutkimuksen syntaktiset lausetyypit yleisyysjärjestyksessä	/1000 sanaa
kopulalause	375	47	kopulalause	41
eksistentiaalilause	141	18	eksistentiaalilause + omistuslause	7
omistuslause	50	6		
transitiivilause	11	1,4	ei kerrottu	
intransitiivilause	1	0,1	ei kerrottu	

Kopulalause on syntaktisista *olla*-verbin sisältävistä lausetyypeistä selvästi käytetyin tämän tutkimuksen aineistossa. Näin on myös Kynsijärven aineistossa (ks. taulukko 14). Kopulalau-

seen yleisyys on odotuksenmukaista, koska *olla*-verbi ja sen käyttö opitaan yleensä kielenoppimisen alkuvaiheessa. Lausetyyppi on osattu hyvin; vain H2:n neljännellä haastattelukerralla osaamisprosentti jää alle 60:n. Tässä tutkimuksessa kopulalauseet on luokiteltu vain yhteen kategoriaan kuuluviksi - siis siihen, joka on ilmeisin. Tämänkin tutkimuksen aineistossa on eniten kopulalauseita, jotka kuuluvat kuvauskategoriaan. Toiseksi eniten on paikkaa tai sijaintia ilmaisevia kopulalauseita. Kopulalauseita esiintyy myös kysymyksinä, mutta ajanilmauksia vain H1:n ensimmäisellä haastattelukerralla. Näin ollen voidaan todeta, että molemmissa tutkimuksissa suurin osa kopulailmauksista kuuluu kuvauskategoriaan tai ilmaisee paikkaa tai sijaintia. Tässä tutkimuksessa informanttien ero näkyy monipuolisuudessa. H1:n aineistossa esiintyy kaikkia kategorioita edustavia kopulalauseita, kun H2 käyttää lähinnä vain kuvaus- ja paikanilmaus-kategorioihin kuuluvia kopulalauseita. Kynsijärven aineistossa 500 kopulailmauksen esiintymästä yli puolet on kuvauksia ja viidesosa luokittelukategoriaan kuuluvia. Paikanilmauksia tai parhaillaan tapahtuvaa tekemistä kuvaavia ilmauksia on neljäsosa kaikista esiintymistä. Ajanilmauksia on mukana vain kymmenen. Kynsijärven tutkimuksessa kategoriat ovat osittain päällekkäisiä ja eri kategorioihin luokituvat tapaukset on koodattu kuuluviksi niihin kaikkiin. Esimerkiksi luokittelua ja kuvaamista on joskus vaikea erottaa toisistaan. (Kynsijärvi 2007: 51.)

Eksistentiaalilauseen perusolemuksen voi tiivistää lauseeseen *Jossakin on jotakin*. Eri-laisten lauseiden määrittelemineksi eksistentiaalilauseeksi tai joksikin muuksi ei ole kuitenkaan näin yksinkertaista. Jo oppijankielen sinänsä monimutkaiset ilmaisut tuottavat hankaluuksia. Määrittelijä joutuu miettimään esimerkiksi, voivatko sanalla *tässä* alkavat lauseet olla eksistentiaalilauseita. Tässä tutkimuksessa ne on määritelty eksistentiaalisiksi, sillä onhan *tässä* myös tavallaan paikka. Eksistentiaalilauseen tunnistamisessa onkin hyvä keskittyä pelkän rakenteen lisäksi tarkoitukseen ja miettiä, onko tämän lauseen merkitys eksistentiaalinen. Eksistentiaalilauseen ja paikkaa tai sijaintia ilmaisevan kopulalauseen erottaminen ei ole aivan yksinkertaista. Tässä tutkimuksessa eksistentiaalisiksi on luokiteltu vain ne lauseet, joiden sanajärjestys on eksistentiaalilauseen sanajärjestyksen mukainen eli jotka alkavat paikanmääreellä. Näin on myös Kynsijärven tutkimuksessa (Kynsijärvi 2007: 70).

Eksistentiaalilause on tämän tutkimuksen aineistossa toiseksi käytetyin *olla*-verbin sisältävä lausetyyppi. Näin on myös Kynsijärven aineistossa (ks. taulukko 14). Tässä tutkimuksessa molempien informanttien aineistossa esiintyy *olla*-verbin sisältävää eksistentiaalilauseita jokaisella haastattelukerralla. Vain yhdellä haastattelukerralla tällaisen eksistentiaalilauseen osaaminen laskee alle 40 prosentin, joten lausetyyppi on osattu varsin hyvin. Kynsijärven (2007: 70) aineistossa eksistentiaalilauseita käytetään olemassaolon lisäksi omistuksen ja

olotilojen ilmaisemiseen. Tässä tutkimuksessa omistuslauseet on luokiteltu omaksi ryhmäkseen, mutta lausetyyppien yleisyysjärjestys ei muuttuisi, vaikka ne laskettaisiin mukaan eksistentiaalilauseisiin, kuten Kynsijärvellä.

Tämän tutkimuksen aineistossa omistuslauseella ilmaistaan konkreettista omistamista, minkä vuoksi ne on luokiteltu omaksi ryhmäkseen, kuten edellä todettiin. Kolmanneksi eniten *olla*-verbin sisältävistä lausetyypeistä aineistossa on käytetty omistuslausetta. Molemmat informantit ovat käyttäneet omistuslausetta jokaisella aineistonkeruukerralla. Omistuslauseen osalta käyttö on hyvin kohdekielistä, sillä vähintään 50 % näistä tapauksista on oikein niillä keruukerroilla, kun lausetyyppiä on käytetty useammin kuin kerran. Kynsijärven (2007: 58) aineistossa omistuslausetta käytetään omistuksen, hallussa olon ja fyysisen ja psyykkisen olotilan kuvaamiseen. Kielenoppijan voi olla vaikea erottaa näitä tapauksia toisistaan ja erityisesti tuottaa muunlaisia kuin konkreettista omistamista ilmaisevia lauseita.

Olla-verbillisiä transitiivi- ja etenkin intransitiivilauseita on tämän tutkimuksen aineistossa vain vähän. Esimerkiksi kopulalauseisiin verrattuna niiden osuus on häviävän pieni. Tähän vaikuttaa objektin käytön haaste transitiivilauseissa ja *olla*-verbin pieni esiintyvyys intransitiivilauseissa. On helpompaa kertoa, millainen jokin on kuin kuvailla, kuka teki mitä ja mille. Asian tai esineen kuvaileminen ei vaadi niin paljoa sanoja eikä näin ollen niiden taivuttamista. Kuvailtavassa tapahtumassa on mukana useampia tekijöitä ja ulottuvuuksia. Kuvastakertomistehtävä voisi saada aikaan objektillisia lauseita, mutta niiden muodostaminen vaatii kielitaidolta enemmän kuin esimerkiksi kopulalauseiden muodostaminen. Intransitiivilauseissa käytetään helpommin muotoa *Ampiaiset lentävät.* kuin *olla*-verbillistä lausetta *Ampiaiset ovat lentämässä.*, mikä karsii intransitiivilauseita *olla*-verbillisiä lauseita tarkastelevasta tutkimuksesta.

Informantti H1 käyttää transitiivilauseita ensimmäisestä haastattelukerrasta lähtien, ja vain toisella kerralla niitä ei esiinny. H2:n aineistossa transitiivilauseityyppiä esiintyy vain kerran, viimeisellä aineistonkeruukerralla. Transitiivilauseiden kohdekielisyys vaihtelee paljon, mikä johtuu lähinnä esiintymien vähyydestä. Intransitiivilausetta esiintyy vain H1:n ensimmäisellä haastattelukerralla eikä silloinkaan kohdekielisenä. Transitiivi- ja intransitiivilauseet ovat tämän tutkimuksen aineistossa vähemmistössä. Kynsijärvi ei erikseen mainitse niiden määriä omassa tutkimuksessaan, ehkä samasta syystä; *olla*-verbillisinä niitä esiintyy vain harvoin, esimerkiksi moniverbisen rakenteen yhteydessä.

5.3 Moniverbiset rakenteet ja liittomuodot

Tässä tutkimuksessa esiintyy joitakin *olla*-verbillisiä moniverbisiä rakenteita ja liittomuotoja. Informantti H1 on käyttänyt moniverbisiä rakenteita kolmella haastattelukerralla ja liittomuu- toja jokaisella kerralla. Informantti H2 on käyttänyt moniverbistä rakennetta vain kerran, mutta liittomuu- toja kolmella haastattelukerralla, tosin hieman harvemmin kuin informantti H1. Vain informantti H1 on onnistunut käyttämään moniverbisiä rakenteita oikein. Liitto- muotojen käytössä tapahtuu kehitystä H2:lla, mutta ei H1:llä. Kynsijärven (2007: 69) mukaan verbirakenteet monipuolistuvat kielitaidon kehittyessä, mutta vasta ylimmällä taitotasolla moniverbisiä rakenteita ja liittomuu- toja alkaa olla monissa tekstilajeissa. Tämän tutkimuksen informanttien suoritukset ovat tasoilla 2 ja 3 eli H1 on keskitasolla ja H2 perustasolla. Kynsi- järven aineistossa kohdekielisiä liittomuu- toja esiintyy jo perustasolla, mutta ne eivät täysin vakiinnu vielä keskitasollakaan. Moniverbisiä rakenteita esiintyy suhteellisen kohdekielisinä jo perustasolla, mutta vasta ylimmällä tasolla ne ovat pääosin kohdekielisiä. (Kynsijärvi 2007: 63–66.)

5.4 Kysymys-, käsky- ja kieltomuodot

Kysymysmuotoisia *olla*-verbi-auseita esiintyy molemmilla informanteilla ja ne on osattu hy- vin silloin, kun niitä on käytetty. Informantti H1 käyttää kysymysmuotoa useammin kuin H2, jonka aineistossa sitä esiintyy vain kolmannella haastattelukerralla. Käskymuotoa käyttää vain informantti H1 ensimmäisellä haastattelukerralla ja vain kerran, tällöin tosin kohdekieli- sestä. Kieltomuotojen osaamisessa on selvä ero informanttien välillä. H1 käyttää kieltomuotoa kohdekielisesti vähintään 50-prosenttisesti, kun H2 ylittää 50 prosenttiin kohdekielisyydessä vasta viimeisellä haastattelukerralla. Näistä tuloksista näkyy H1:n parempi kielitaidon taso H2:een nähden. DEMfad-mallin mukaisesti kielen piirteiden taajuus, tarkkuus ja kompleksii- suus lisääntyvät kielitaidon tasolta toiselle. Kynsijärvellä (2007) ei ole vertailutuloksia kysy- mys-, käsky- tai kieltomuotojen käytöstä, sillä hänen tutkimuksensa ei ole keskittynyt niihin.

5.5 Imperfektimuodot

Olla-verbin sisältävää imperfektimuotoa esiintyy aineistossa ensimmäisestä haastattelukerras- ta lähtien, mutta esiintymismäärät ja kohdekielisyyys lisääntyvät vasta kolmannella haastatte- lukerralla. Futuuria käyttää vain informantti H1 viimeisellä haastattelukerralla, joten esiinty-

misen vähyyden vuoksi siihen ei tässä tutkimuksessa kiinnitetä huomiota. Kynsijärvi (2007) ei ole tarkastellut aineistostaan aikamuotojen käyttöä, joten sieltä ei tähän kohti saada vertailutuloksia.

5.6 *Olla*-verbin puuttuminen, *olla*-verbillä korvaaminen ja tunnekausatiivitapaukset

Tapauksia, joissa *olla*-verbi puuttuu, ei esiinny kuin informantti H1:llä ensimmäisellä haastattelukerralla kerran. Informantit eivät ole olleet taipuvaisia jättämään *olla*-verbiä pois lauseesta silloinkaan, kun sillä ei ole erityistä tehtävää, siis kopulalauseissa. Venäjän kielessä *olla*-verbiä ei käytetä lauseessa, jos on kyse preesensistä (Ojanen 1970: 168–169). Tämä ei näy aineistossa, vaikka venäjänkielisen puhujan (H2) voisi kuvitella tekevän tällaisia virheitä. Kynsijärven (2007: 66) aineistossa *olla*-verbin puuttumista esiintyy kaikilla kolmella tasolla, tosin vähentyen ylintä tasoa kohti. Erityisen usein *olla*-verbi puuttuu perustasolla kopulalauseista, mutta myös eksistentiaalilauseista. Keskitasolla puuttumista esiintyy kopulalauseissa ja liittomuodoissa. Ylimmällä tasolla puuttuu vain yksi sellainen *olla*-verbi, jonka esiintymisen lauseessa on välttämätöntä. (Kynsijärvi 2007: 66.)

Olla-verbillisellä ilmaisulla on mahdollista tavallaan korvata muita ilmaisutapoja. Välttämättä ei ole kyse korvaamisesta, sillä rinnakkaiset ilmaisutavat voivat olla yhtä kohdekielisiä ja luontevia. Tällaisten tapausten määrä nousee tämän tutkimuksen aineistossa vähän kolmannella haastattelukerralla. Voidaan pohtia, kertooko tämä siitä, että kielitaidon kehittyessä vaikeita ilmaisuja opitaan korvaamaan *olla*-verbillisellä tutummalla ilmaisulla. Tunnekausatiivi on yksi vaihtoehtoinen ilmaisutapa *olla*-verbilliselle ilmaisulle. Tämän tutkimuksen aineistossa esiintyy yksi tapaus, jossa informantti käyttää *olla*-verbillistä ilmausta *Minä olen väsynyt*. tunnekausatiivin *Väsyttää*. sijaan. Luultavasti oppijat kuitenkin valitsevat jokaiseen kielenkäyttötilanteeseen siihen sopivan tavan kertoa haluamansa asia eikä kyse ole niinkään toisen ilmaisutavan korvaamisesta tai kiertämisestä. Kynsijärvi ei ole keskittynyt tällaisiin tapauksiin tutkimuksessaan, joten vertailua hänen tuloksiinsa ei voida tehdä.

5.7 Päätelmät

Seuraavaksi esittelen tämän tutkimuksen avaintulokset. *Olla*-verbillisten lauseiden määrä ei kerro kielen kehitymisestä, vaan se vaihtelee satunnaisesti kielitaidon eri tasoilla. Kynsijärven tutkimuksessa *olla*-verbirakenteet kehittyvät sekä määrällisesti että laadullisesti (Kynsijärvi 2007: 68). Tämän tutkimuksen aineistossa yksittäisten rakenteiden taajuus, tarkkuus ja

kompleksisuus kertovat kielitaidon kehittymisestä. Syntaktisista lausetyypeistä eniten käytettyjä ja parhaiten osattuja ovat kopulalause ja eksistentiaalilause, mutta myös omistuslausetta on osattu käyttää hyvin. Kaikkien näiden lausetyyppien kohdekielisyysprosentti on useimmilla aineistonkeruukerroilla yli 50. *Olla*-verbilliset transitiivi- ja intransitiivilauseet ovat aineistossa vähemmistössä ja myös huonoiten osattuja. On odotuksenmukaista, että eniten käytetyt kielen piirteet ovat myös parhaiten osattuja.

Seuraavat huomiot osoittavat, missä seikoissa Yleisen kielitutkinnon keskitasolla olevan informantin suoritukset eroavat perustasolla olevan suorituksista eli mikä kertoo kielitaidon kehittymisestä:

1. Keskitason suoritukset ovat kohdekielisempiä perustason suorituksiin verrattuna, kun tarkastellaan syntaktisiin lausetyyppisiin luokiteltuja *olla*-verbin sisältäviä lauseita.
2. Keskitason suorituksissa käytetään kaikkia kopulalauseen kategorioita, kun perustasolla käytössä ovat lähinnä vain kuvaus- ja paikanilmauskategoriat.
3. Moniverbisiä *olla*-verbin sisältäviä rakenteita ja liittomuotoja käytetään useammin ja kohdekielisemmin keski- kuin perustasolla.
4. Keskitasolla käytetään enemmän ja kohdekielisemmin *olla*-verbin sisältäviä kysymys-, käsky- ja kieltomuotoja kuin perustasolla.

Yleisesti voidaan todeta, että kielen piirteiden määrä, kohdekielisyys ja monipuolisuus kertovat kielitaidosta. Tässä toteutuu DEMfad-mallin ajatus taajuuden, tarkkuuden ja kompleksisuuden lisääntymisestä kielitaidon kehittyessä.

Tämän tutkimuksen aineistossa ei ole systemaattista eroa *olla*-verbin esiintymissä eri aineistonkeruukerroilla. Kynsijärven (2007: 68) mukaan määrällinen kehittyminen näkyy *olla*-verbien suhteellisen osuuden pienenemisenä. Kun tarkastellaan puheaineiston ja kirjoitetun aineiston eroja, huomataan, että sekä tämän tutkimuksen että Kynsijärven aineistossa on eniten kopulalauseita ja toiseksi eniten eksistentiaalilauseita. Myös kopulalauseiden kategorioiden käytössä on yhtäläisyyttä; molemmissa tutkimuksissa eniten käytettyjä ovat kuvaus- ja paikanilmauskategoriat. (Kynsijärvi 2007: 51–61.) Kynsijärven aineistossa moniverbisiä rakenteita ja liittomuotoja esiintyy jo perustasolla (Kynsijärvi 2007: 63–66). Tässä tutkimuksessa perustasolla esiintyy moniverbin rakenne vain kerran, mutta liittomuotoja on enemmän.

Kynsijärven tutkimuksessa on huomattavasti enemmän aineistoa ja tehtävät ovat monipuolisempia kuin tässä tutkimuksessa. Vaikka eroja onkin tasattu suhteuttamalla määrät 1000 sanaan, tehtävien monipuolisuus voi silti vaikuttaa erilaisten kielen piirteiden runsaampaan ja monipuolisempaan esiintymiseen. Se, että toinen on puhe- ja toinen kirjoitusaineisto, ei voi olla osaltaan vaikuttamatta siihen, millaisia aineistot sisällöltään ovat. Kirjoitettaessa on enemmän aikaa miettiä erilaisia rakenteita ja ilmaisutapoja. Puhe on spontaanimpaa; täytyy valita se ilmaisu, joka muistuu mieleen siinä hetkessä. Kirjoitettaessa palautetta tuotoksesta ei saa heti, jolloin on ehkä helpompi kokeilla erilaisia, vieraampiakin muotoja. Kun natiivi kielenkäyttäjä kuuntelee oppijan puhetta sen tuottamistilanteessa, voi oppijalla olla suurempia paineita muodostaa kohdekielisiä ilmaisuja ja vieraampien ilmaistapojen kokeileminen jää. Tällaisten erojen takia tämän tutkimuksen aineiston vertaileminen Kynsijärven aineistoon on antoisaa, mutta haastavaa. Sekä puhe- että kirjoitusaineistoon kätkeytyy niin monenlaisia piirteitä, jotka vaikuttavat toinen toisiinsa, että nämä yhdistämällä ja näitä vertailemalla voisi pitkällä aikavälillä löytyä yllättäviäkin seikkoja, syy- ja seuraussuhteita sekä tuloksia.

Seuraavaksi arvioin tutkimukseni onnistumista. Tutkimuskysymykset osoittautuivat tarpeeksi tarkasti rajatuiksi. Olen saanut vastaukset tutkimuskysymyksiini, mutta vastaukset olisivat voineet olla syvemmälle kielentutkimuksen kenttään meneviä. Ensimmäinen tutkimuskysymys on hyvin laaja. Kokonaisuudessaan siihen on vaikea vastata, joten tässäkin tutkimuksessa siihen on vastattu tiettyjen kielen piirteiden, konstruktoiden, osalta. Näiden osalta on tarkasteltu pääasioita; konstruktoiden taajuutta, tarkkuutta ja kompleksisuutta. DEM-fad-mallia olisi voinut tutkimuksessa ja aineiston tarkastelussa hyödyntää enemmän. Puhe- ja kirjoitusaineistojen vertailu antaa tälle tutkimukselle paljon sisältöä. Puheaineistosta huomioit seikat eivät jää yksittäisiksi ajatuksiksi, kun ne voidaan yhdistää toiseen kokonaisuuteen vertailun avulla. Tällaisesta aineistosta ja tutkimuskohteista olisi mahdollista tehdä huomattavasti syvempää analyysia, joten tuntuu, että olen päässyt vain raapaisemaan pintaa. Ehkä syvemmän analyysin mahdollistumiseksi pitäisi keskittyä johonkin pienempään osaseen.

Vain kahden informantin käyttö tässä tutkimuksessa toisaalta vähentää tulosten luotettavuutta ja vertailtavuutta, mutta toisaalta taas mahdollistaa yksityiskohtaisemman tarkastelun juuri näiden kahden informantin kohdalla. Kynsijärven tutkimuksen kirjoitetun aineiston suurista puheaineistoa olisi vaikea kerätä, mutta tällainen vertailututkimus olisi suomi toisena kielenä -alalla varmasti merkittävä. Cefling- ja Topling-hankkeiden piirissä herännyt tarve tutkia myös puheaineistoa tukee tätä ajatusta. Tämä tutkimus vastaa tuohon tarpeeseen vain pieneltä osin, koska informantteja on vain kaksi eikä pro gradun kokoisessa työssä voi keskittyä kovin laajoihin kysymyksiin. Erityisen hienoa olisi vertailla samoilta ihmisiltä kerättyjä

kirjoitus- ja puheaineistoja keskenään. Tämän tyyppinen aineistonkeruu onnistuisi parhaiten jossakin oppilaitoksessa - varsinkin siten, että kirjoitus- ja puhetehtävät olisivat osa opetusta ja kurssin suoritusta, jolloin ne eivät toisi opiskelijoille lisäkuormitusta.

Pedagogisesta näkökulmasta tämä tutkimus tuo jonkin verran uutta tietoa kielenopetuskenttään. Kielen oppimisen ja opettamisen tutkimus on erittäin laaja ala, johon mahtuu tutkimusta niin yksittäisistä verbeistä kuin opiskelumotivaation vaikutuksista. Tutkimukseni antaa tietoa *olla*-verbin käytöstä ja käytön kehittymisestä alkuvaiheen suomen kielen opinnoissa. Koska informanttini ovat eri tasoilla, saadaan myös näyte siitä, millaista kehitys näillä tasoilla voi olla. Suurempi aineisto antaisi paremmin suuntaa johtopäätöksille, joita en näin pienen aineisto- ja informanttimäärän perusteella tietenkään lähde esittämään.

Konstruktioajattelu sopii tällaisen lausumiin keskittyvän tutkimuksen viitekehyyksi hyvin, koska se mahdollistaa kielen piirteiden käsittelyn kokonaisuuksina. Haastavaa on se, mihin konstruktiokieliopin haaraan ja periaatteisiin keskitytään, kun kenttä on niin laaja. Ensin pitäisi olla varattuna runsaasti aikaa vain viitekehyyksen kiemuroiden opiskelemiseen ja selvittämiseen, jollaista gradutyön tekijällä ei yleensä ole käytettävissään. Sen takia konstruktiokielioppi on haastava viitekehys pro gradun kokoisia töitä ajatellen, jollei se ole tutkimuksen tekijälle jo ennestään hyvin tuttu. Tässä tutkimuksessa on käytössä konstruktioalähtöinen viitekehys, ei niinkään konstruktiokielioppi kokonaisuudessaan.

Tutkimusta tehdessäni kiinnostuin yhä enemmän *olla*-verbistä ja sen monimuotoisesta olemuksesta. *Olla*-verbiin liittyy todella paljon erilaisia asioita, käyttötapoja ja mahdollisuuksia. Jatkotutkimuksen voisi rajata koskemaan pelkästään aineistossa esiintyviä syntaktisia lausetyyppejä tai vain kopulalauseita. Kopulalauseella on paljon erilaisia käyttötarkoituksia ja näiden kategorioiden ja yleensä kopulalauseen olemuksessa olisi mielenkiintoinen tutkimusaihe. Olisi mahdollista tarkastella esimerkiksi sitä, mikä kopulalauseen käyttötarkoitus on eniten käytetty ja miksi. Myös käyttötarkoitusten päällekkäisyyttä olisi mielenkiintoista tutkia; miten päällekkäisiä kategoriat ovat ja millaisia kategorisointeja on olemassa.

Tämä tutkimukseni on empiirinen ja perustuu esiintymien määrien vertailuun. Tutkimuksen edetessä ja tehdessäni samaan aikaan opetustyötä on herännyt kiinnostus eri tyyppiiseen tutkimukseen. Jokin ihmisläheisempi aihe kuten puheaineiston sisällölliset seikat, esimerkiksi puheenaiheet tai oppijoiden motivaatio ja sen rakentuminen tai opettajan suorittamaan arviointiin vaikuttavat asiat voisi olla empiirisen tutkimuksen tekemisen jälkeen mielenkiintoinen ja innostava tutkimuskohde.

LÄHTEET

Alho, Irja – Kauppinen, Anneli 2008: *Käyttökielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1154. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Cajander, Paavo 1953: *William Shakespearen draamat I*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Cefling-hanke: Cefling-hankkeen Internet-sivut. – www.jyu.fi/cefling 7.2.2012.

Constructional Reorganization 2008. Edited by Jaakko Leino. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Constructions in Acquisition 2006. Edited by Clark, Eve V. – Kelly, Barbara F. Stanford: Leland Stanford Junior University Center for the Study of Language and Information.

Eskildsen, Søren W. 2008: Constructing another Language – Usage-Based Linguistics in Second Language Acquisition. – *Applied Linguistics* 30/3 s. 335–357.

Franceschina, Florencia – Alanen, Riikka – Huhta, Ari – Martin, Maisa 2006: *A progress report on the Cefling project*. Paper presented at SLATE Workshop, Amsterdam.

Goldberg, Adele E. 1995: *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: The University of Chicago Press.

Goldberg, Adele E. 2003: Constructions: a new theoretical approach to language. – *TRENDS in Cognitive Sciences* 7/5 s. 219–224.

Hakulinen, Auli – Karlsson, Fred 1995: *Nykysuomen Lauseoppia*. 3. muuttamaton painos, 1. painos 1979. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hautamäki, Jarkko 2009: Esipuhe. – Kaisa Launonen (toim.), *Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita* s. 6. Helsinki: Yliopistopaino.

Ivaska, Ilmari 2009: *Eksistentiaalilauseen ilmiä edistyneiden suomenoppijoiden kirjoituksessa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma, Turun yliopiston Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

ISK 2005 = *Iso suomen kielioppi* 2005. 3. painos. Toimittanut Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Julin, Sanna 2001: ”Missä on mun sammakko?” : neljä- ja puolivuotiaiden lasten sammakotarinoiden tarkastelua lingvistisesti ja rakenteellisesti. Julkaisematon pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Kalliokoski, Jyrki 2001: Vuorovaikutuksen näkökulma ja toisen kielen käytön tutkimus. – Mia Halonen – Sara Routarinne (toim.), *Kieli 13. Keskusteluanalyysin näkymiä* s. 105–121. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Karlsson, Fred 1983: *Finnish Grammar*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

————— 2009: Puhe normien järjestelmänä. – Olli Aaltonen – Reijo Aulanko – Antti Iivonen – Anu Klippi – Martti Vainio (toim.), *Puhuva ihminen* s. 68–75. Helsinki: Otava.

Kay, Paul 1997: *Words and the Grammar of Context*. Stanford: Leland Stanford Junior University Center for the Study of Language and Information.

Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja 2004. Helsinki: Opetusministeriö.

Koivisto, Helinä 1994: *Ulkomaalaisuomen syntaksia*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 17. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kundera, Milan 2008. 12. painos. *Olemisen sietämätön keveys*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kynsijärvi, Taru 2007: *Se johtuu siitä, että minulla oli muistinmenetys – Olla-verbirakenteiden kehkeytyminen oppijankielessä*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Lampkin, Rita L. 1995: *Japanese Verbs and Essentials of Grammar. A particular guide to the mastery of Japanese*. Chicago: NTC Publishing group.

Leino, Pentti 1991: *Suomen objektin ongelmia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Leiwo, Matti 1980: *Lapsen kielen kehitys*. Helsinki: Gaudeamus.

Linell, Per 1982: *The Written Language Bias in Linguistics*. Linköping: University of Linköping Department of Communication Studies.

Michler, Anke 2002: Saksalaisten ja suomalaisten käyttämiä suomenkielisiä mielenilmauksia ja kohteliaisuuden keinoja. – Maija Järvenpää – Kirsti Siitonen (toim.), *Matkalla toiseen kieleen. Viisi praktikumtyötä äidinkielen ja opittavan kielen siirtovaikutuksista* s. 15–41. Opetuksen ja tutkimuksen apuneuvoja 4. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

Nikiforow, Maria – Keränen, Riitta – Alikov, Valeri 1998: *Saljut! Venäjän alkeiskurssi 1*. Keuruu: Otava.

Nuutinen, Olli 1983: *Suomea suomeksi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 338. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiö.

————— 1994: *Hetkisen pituus ja muita kirjoituksia kielestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Ojanen, Muusa 1970: *Opi venäjää 3. Kielioppi*. Porvoo: WSOY.

Pallotti, G. 2007: An Operational Definition of the Emergence Criterion. – *Applied Linguistics* 28 s. 361–382.

Puro, Tarja 2002: *Suomi toisena kielenä -aikuisoppijan verbien kehittyminen alkeiskurssilla*. Suomen kielen lisensiaatintyö, Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Raevaara, Liisa 1996: Kysymyksen paikka ja tulkinta. – Auli Hakulinen (toim.), *Kieli 10. Suomalaisen keskustelun keinoja II* s. 23–46. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki: Hakapaino Oy.

————— 2006: Kysymykset virkailijan työkaluna. – Marja-Leena Sorjonen – Liisa Raevaara (toim.), *Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä* s. 86–116. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 120. Helsinki: Hakapaino Oy.

Suomalaisen keskustelun keinoja 1990. 2. painos. Toimittanut Hakulinen Auli. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Tiittula, Liisa 1992: *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Loimaa: Loimaan kirjapaino Oy.

Toikkanen, Sanna 2005: Tempukset, simultaanisuus ja verbin taivutus 4-6-vuotiaiden dysleksiariskilasten ja verrokkien sammakkotarinoissa. Julkaisematon pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Tomasello, Michael 2005: *Constructing a Language – A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge: Harvard University Press.

Topling-hanke: Topling-hankkeen Internet-sivut. – www.jyu.fi/topling 7.2.2012.

Topling-hankkeen tutkimussuunnitelma 30.9.2010. Saatu tutkimusta varten käyttöön Topling-hankkeen johtajalta Maisa Martinilta.

Vähämäki, Börje K. 1984: *Existence and Identity – A Study of the Semantics and Syntax of Existential Sentences in Finnish*. Publications of the Research Institute of the Åbo Akademi foundation.

————— 1994: *Mastering Finnish*. New York: Hippocrene.

White, Leila 2008: *Suomen kielioppia ulkomaalaisille*. 7. painos. Helsinki: Finn Lectura.

Yleiset kielitutkinnot 2012: Perustason testin taitotasojen kuvaukset. -
<https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki/yleista/tutkinnontasot/perustaso> 15.6.2012.

Yleiset kielitutkinnot 2012: Keskitason testin taitotasojen kuvaukset. -
<https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki/yleista/tutkinnontasot/keskitaso> 15.6.2012.

Yleiset kielitutkinnot 2012: Ylimmän testin taitotasojen kuvaukset. -
<https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki/yleista/tutkinnontasot/ylintaso> 15.6.2012.

Liite 1 Pro gradu -työssä käytetyt lyhenteet

LOK = lokatiivi, paikan adverbiaali

V = verbi, tekemistä ilmaisevan sanaluokan sana

NP = nominilauseke, lause, jonka edussana on nomini

POSS = possessiivisuffiksi, omistusliite

Kop = kopula, kopulalauseen predikaatti, johon liittyy predikatiivi tai adverbiaali

(ISK 2005: 122, 431, 437, 449, 1197)

Liite 2 Pro gradu -työssä käytetyt litterointimerkit

? kysymys/kysyvä intonaatio

tauko

pitkä tauko

erittäin pitkä tauko

xxx epäselvä puhe

@s muu kieli kuin suomi

- kesken jäänyt sana

Liite 3 Yleisten kielitutkintojen puhumisen taitotasojen kuvaukset

Perustaso 1 ja 2

Puhuminen:

Selviää rutiininomaisissa puhetilanteissa, jotka vaativat yksinkertaista tiedonvaihtoa. Kielitaito rajaa kuitenkin paljolti sitä, mitä asioita puhuja pystyy käsittelemään. Viestin perille-
2 meno edellyttää, että puhekumppani on valmis auttamaan puhujaa sanottavansa muotoilemisessa. Ääntäminen voi olla hyvin ei-kohdekielenomaista, mikä vaatii kuulijalta paljon ja vaikeuttaa viestin perille menoa.

Osa kysyä ja vastata yksinkertaisiin kysymyksiin, jotka käsittelevät välittömiä, jokapäiväisiä tarpeita ja pystyy käyttämään yksinkertaisia kohteliaisuusmuotoja. Selviää kaikkein
1 yksinkertaisimmissa puhetilanteissa, mutta viestintä on hidasta ja hyvin katkonaista ja joutuu käyttämään runsaasti ei-kielellisiä keinoja tullakseen ymmärretyksi. (Yleiset kielitutkinnot, ks. <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki/yleista/tutkinnontasot/perustaso.>)

Keskitaso 3 ja 4

Puhuminen:

Selviää melko hyvin myös vieraammassa puhetilanteissa. Erottaa puheessaan ainakin jossain määrin muodollisen ja epämuodollisen kielimuodon. Pystyy esittämään ja perustele-
4 maan mielipiteensä ymmärrettävästi. Pystyy kertomaan ja kuvailemaan näkemäänsä, kuulemaansa ja kokemaansa. Joutuu vain harvoin käyttämään kiertoilmauksia arkielämän puhetilanteissa kielitaidon puutteellisuuden vuoksi.

Selviää tavallisimmissa käytännön puhetilanteissa ja pystyy olemaan aloitteellinen joka-
päiväisissä kielenkäyttötilanteissa. Puhe voi olla melko hidasta, mutta epäluonteivia katkoja
3 ei esiinny kovin paljon. Tulee ymmärretyksi siitä huolimatta, että siirtää äidinkielen tai muiden kielten rakenteita ja sanastoa kohdekieleen ja ääntäminen saattaa olla selvästi ei-kohdekielenomaista. (Yleiset kielitutkinnot, ks.

<https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki/yleista/tutkinnontasot/keskitaso.>)

Ylin taso 5 ja 6

Puhuminen:

6 Puhuu erittäin sujuvasti ja puheessa esiintyy vain satunnaisesti ei-kohdekielisiä piirteitä,

kuten vierasta korostusta. Pystyy ilmaisemaan täsmällisesti hienojakin merkitysvivahteita, ja käyttää myös idiomaattisia ilmauksia monipuolisesti ja tarkoituksenmukaisesti. Pystyy kuvailemaan monimutkaistakin aihetta sekä liittämään kuvaukseen alateemoja, kehittämään erilaisia näkökulmia ja päättämään esityksen sopivalla tavalla.

Puhuu sujuvasti ilman, että olisi useinkaan selvää tarvetta hakea ilmauksia. Puheenvuorot ovat luontevia, yhtenäisiä ja sopivan pituisia. Pystyy esittämään selkeän, yksityiskohtaisen kuvauksen monimutkaisestakin aiheesta. Osaa käyttää idiomaattisia ilmauksia ja arkielämän sanontoja ja pystyy ilmaisemaan sävyeroja kohtalaisen hyvin. (Yleiset kielitutkinnot, ks. <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/yki/yleista/tutkinnotasot/ylintaso>.)

Liite 3 Sammakkotarina

FROG, WHERE ARE YOU?

by Mercer Mayer

FROG, WHERE ARE YOU?

Sequel to A BOY, A DOG AND A FROG

by Mercer Mayer

For Phyllis Fogelman,
a dear friend, who inspired
the creation of the faded
pink dummy.

Copyright © 1969 by Mercer Mayer. All rights reserved.

Library of Congress Catalog Card Number: 72-85544

First Pied Piper Printing 1980

Printed in Hong Kong by South China Printing Co.

COBE

4 6 8 10 9 7 5 3

A Pied Piper Book is a registered trademark of Dial Books for Young Readers,

A division of E. P. Dutton | A division of New American Library

© TM 1,163,686 and © TM 1,054,312

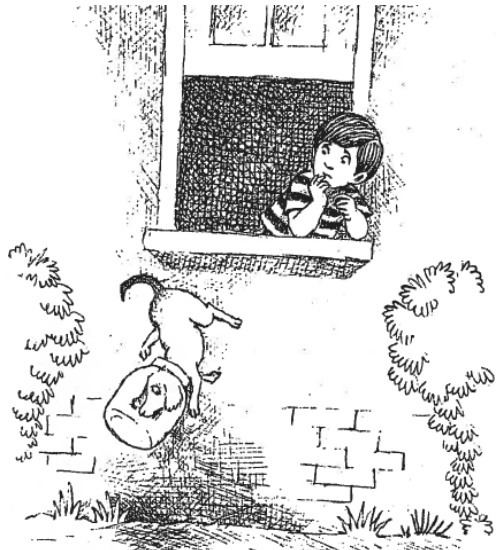
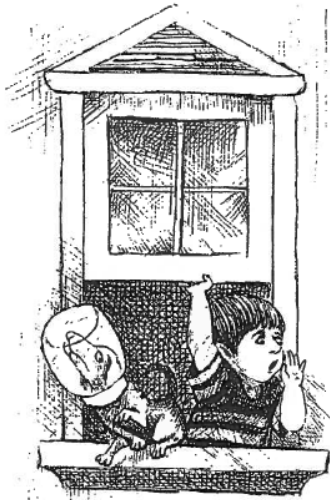
FROG, WHERE ARE YOU? is published in a hardcover edition by
Dial Books for Young Readers, 2 Park Avenue, New York, New York 10016
ISBN 0-8037-2729-1

Dial Books for Young Readers

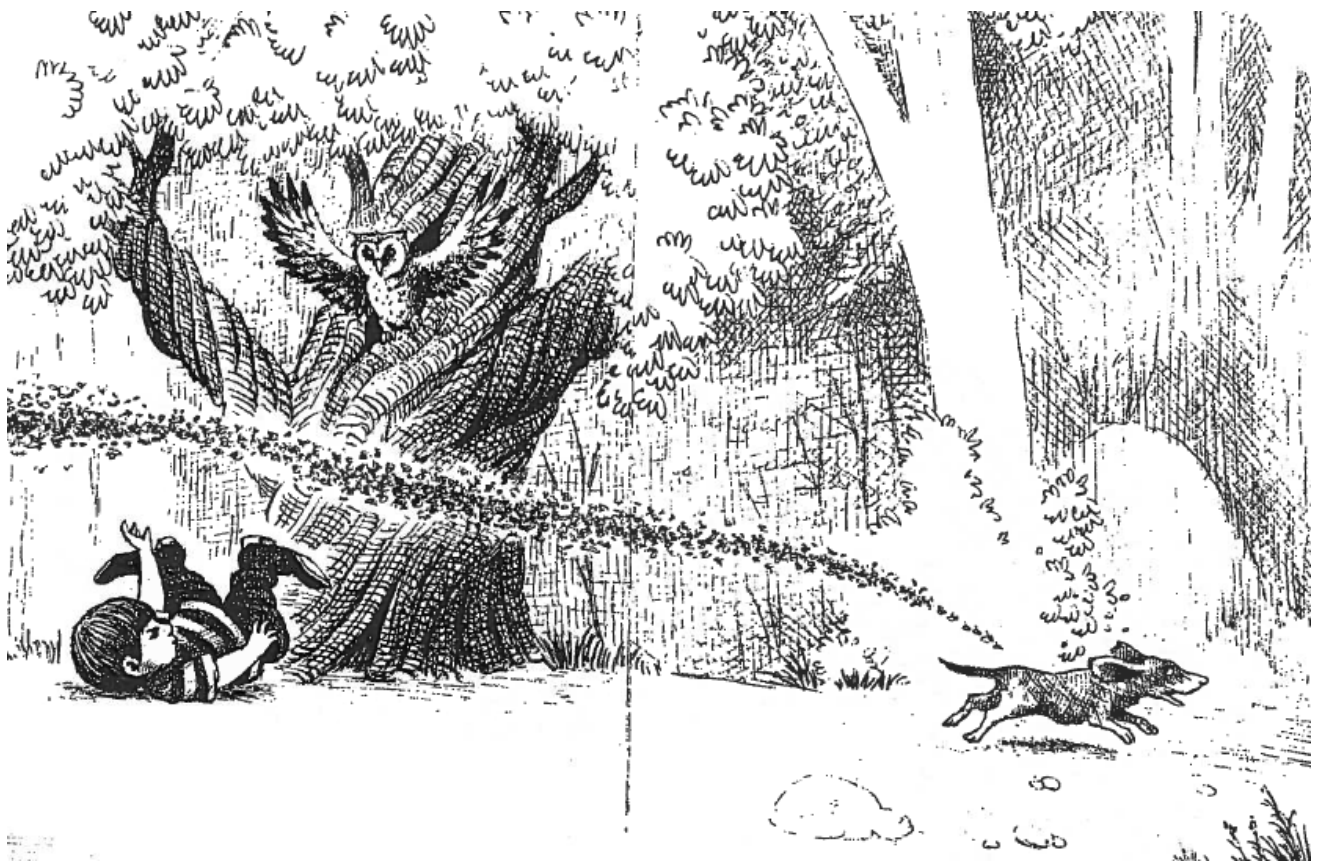
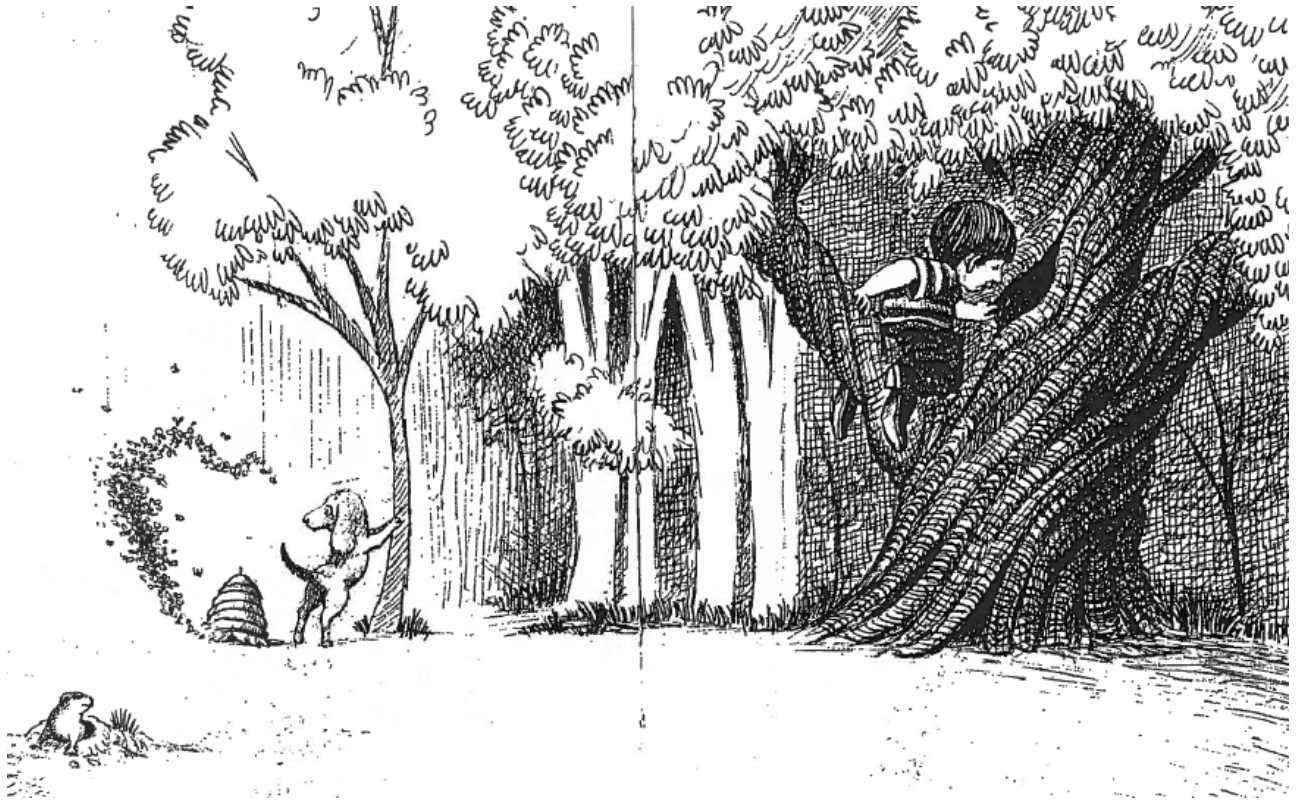
New York

Liite 4 Joukko kuvia

